

Stichting Historisch Onderzoek "Hollant"

Nieuwsbrief

2021

Studies in de Orde van St. Jacob in Holland

Graaf Floris V

International Standard Serial Number (ISSN): 2212-4551

Amstelveen, eerste uitgave juni 2021. tweede uitgave oktober 2021.

16^e jaargang

© Stichting Historisch Onderzoek "Hollant"

De Stichting S.H.O.H. is opgericht in 2002 en ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken Rijnland, dossiernummer 28093446.en de status van een culturele instelling.

Het RSIN; Rechtspersonen en Samenwerkingsverbanden
Informatienummer, is: 810689169

Registratieadres van de stichting/eindredacteur nieuwsbrief: Albert H. Chr. de Bruijn
Mr. F.A. van Hallweg 63, 1181ZT Amstelveen
Telefoon: 020 6414478 e-mail: hallweg@kpnmail.nl

Inhoud

Inleiding	4
1. Hendrik van Heessel en de oudste afbeeldingen van de graven van Holland.....	5
2. Die Cronyk van Hollandt, Zeelandt ende Vriesland, de Divisiekroniek van Cornelis Aurelius..	8
3. De panelen van het orgel in de St. Vitus kerk te Naarden.....	10
4. De panelen met de Haarlemse gravenportretten... ..	12
5. De houtsnedes van Jacob Cornelisz. van Oostsanen.....	20
6. Cornelis Antoniesz.....	23
7. Twee kunstenaars Filips Galle en Hendrik Goltzius maken een gravenrij in prenten.....	24
8. Michael Vosmeer en Filips Galle in Principes Hollandiae et Zelandiae Domini Frisae.....	25
9. Prenten van de gravenreeks samengesteld door Hendrik Goltzius.....	30
10. In belangrijke werken staan houtsnedes.....	40
11. Gravenportretten in de Eerste Kamer	44
12. De werken van Scriverius	45
13. Cornelis Meyssens	65
14. Cornelis van Alkemade	70
15. Ludolf Smits	74
16. Het werk van François Halma	75
17. Pieter Langedijk	80
18. Reinier Vinkeles (1741-1816) een graficus en een tekenaar	84
19. Jean Jacques Flipart (1719-1782)	86
20. Gravenportretten van A en I Hesselink.....	87
21. Onbekende makers van werken	91
22. Literatuur	95

Inleiding

Historici zijn altijd blij als zij bronnen vinden uit de periode vanaf de elfde eeuw met betrekking tot de graven van Holland. Het antwoord op de vraag “hoe zagen die graven er nu echt uit?” is nooit gegeven. De kunstenaars van gravenportretten hebben lang het voorbeeld aangehouden van de afgebeelde gezichten op de panelen die een plaats hadden in het karmelieten klooster in Haarlem. Ook zij hebben intensief gezocht naar voorbeelden die zo echt mogelijk waren. Waren de daarvoor gemaakte muurschilderingen in het klooster ware afbeeldingen? Ook deze vraag blijft onopgehelderd, de muurschilderingen zijn met de afbraak van het klooster verdwenen. Omdat de waarde van de fresco's wel begrepen werd, maar de conditie zeer slecht was zodat herstel niet mogelijk was, werd aan de Haarlemse glazenier Thybaut gevraagd deze afbeeldingen na te tekenen. Helaas zijn ook deze tekeningen verdwenen, deze zijn wel gebruikt door zijn tijdgenoten zodat .

De graveurs Galle en Goltzius verschilden in hun werk van hun collega van Alkemade die meer

nadruk gaf aan de teksten die op de later gemaakte houten graven panelen stonden. Een beroemde schilder van de graven Jacoba van Beieren en Filips de Goede, Jan van Eyck is als maker van de gravenpanelen vermoed, maar ook dit is nooit bewezen¹. Alleen Filips de Goede (1433-1467) en Karel de Stoute (1460-1464) zijn naar echtheid geschilderd door Rogier van der Weyden (1399-1464) op andere panelen. Van Maximiliaan van Oostenrijk (1506-1515) is wel een voorbeeld te vinden, het is gemaakt door Lucas van Leyden in 1520 (afbeelding). De Habsburgers Karel V en Filips II zijn daardoor wel levensecht naar de aanwezige vele voorbeelden afgebeeld. De geschilderde portretten die gemaakt zijn voor de vijftiende eeuw hebben een niet aan te geven bron.

In 's- Gravenhage waren er afbeeldingen van Hollandse graven in de hofkapel van het Binnenhof aangebracht. Toen in 1879 een renovatie van het nieuwe Ministerie van Waterstaat en de Eerste Kamer nodig geacht werd kwam het tot een sloop van de gehele kapel gesloopt. De grafmonumenten werden in een grafkelder onder de werkruimtes van de eerste Kamer geborgen. In 1289 was de kapel voor Floris V gebouwd onder de naam de kapel van Maria ten hove. Begin veertiende eeuw werd een orgel geïnstalleerd en aan het orgelbalkon waren gravenbeelden uit het heden en verleden geplaatst die nadien aangevuld werden met opeenvolgende graven tot en met Karel V in 1555. De overlevering verhaalt dat na een brand in 1644 het gehele interieur verwoest werd. Hoe spijtig het verlies van de Hofkapel als gebouw ook is, weer zijn beeltenissen van de graven niet bewaard gebleven.

De speurder professor dr. Wim van Anrooij (Nederlandse Taal en Cultuur) deed 1990 een grote ontdekking door het manuscript van Hendrik van Heesssel uit 1456 in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in Antwerpen te vinden. In 1996 kon hij na bestudering van het manuscript dit bevestigen. De voor eigen beheer gemaakte pentekeningen waren naar het voorbeeld van de gravenbeelden op het Binnenhof gemaakt. De rij fresco's in het karmelieten klooster ging meest

¹ Anrooij, 87.

waarschijnlijk tot de periode van Jacoba van Beieren. De gravenpanelen hebben nog een afbeelding van de na haar regerende graven Filips de Goede, Karel de Stoute, Maria van Bourgondië, Maximiliaan en de afgebeelde dood. Van Heessel (+1470) tekende tot Jacoba van Beieren (+1428). De graven op de oksaal in de Hofkapel sierden nog met Karel V. Het zou mooi zijn als de bewaard gebleven orgelpanelen uit de St. Vituskerk te Naarden iets met het gravenhuis te maken hebben, maar dit is "wishfull thinking". Waar zijn de bewijzen? Met Hendrik van Heessel beginnen we de zoektocht naar herkenbare afbeeldingen van de Hollandse graven. De gewoonte om graven in afbeeldingen op een rij te plaatsen is in de veertiende eeuw ontstaan vermoedelijk om de legitimiteit en gezag van het ambt weer te geven verklaart van Anrooij in de NRC van mei 2008. De onderstaande verzameling strekt zich uit tot eind achttiende eeuw. Achtereenvolgens worden panelen, houtsnedes en gravures beschreven met een korte biografie van de maker. Ongetwijfeld is de gemaakte verzameling niet volledig, aanvullingen zijn welkom. Hoe waarheidsgetrouw de portretten zijn blijft een onopgeloste vraag.

Amstelveen oktober 2021

Albert de Bruijn

1. Hendrik van Heessel en de oudste afbeeldingen van de graven van Holland.

Dirk I en Dirk II

Arnulf en Dirk III

Dirk IV en Floris I

Dirk V en Floris II

Dirk VI en Floris III

Dirk VII en Ada van Holland

Willem I en Floris IV

Willem II en Floris V

Floris V en Jan II

Willem III en Willem IV

Margareta en Willem V

Jan de Touraine en Jacoba van Beieren

In 1990 heeft de Leidse hoogleraar in de Nederlandse letterkunde de Wim van Anrooij het oudste handschrift B.89.420 over de graven van Holland in de erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in Antwerpen in handen gekregen. Nadat hij lange tijd hierover heeft gezwegen kon hij na zijn grondige studie onthullen dat de maker de Gelderlander Hendrik van Heessel deze afbeeldingen rond 1456 heeft samengesteld. In het boek zijn tevens adelsgeschiedenis en wapenschilden te vinden. Dat deze portretten als tekeningen samengesteld zijn naar eerder bestaande houten orgelbalkonbeelden aan het Haagse Hof is aannemelijk want de tekeningen zijn op het Binnenhof gemaakt. Het handschrift bevat ook poëzie, kronieken, geestelijke literatuur, traktaten, statuten van ridderordes, wapenseries en veel interessant iconografisch materiaal dat jarenlang kan dienen als studiemateriaal.

Hendrik van Heessel (+1470), de auteur van dit manuscript, was als heraut onder meer in dienst van enkele Duitse keizers en van Filips de Goede hertog van Bourgondië, de stichter van de Orde van het Gulden Vlies. In zijn verzamelschriftje maakte Hendrik aantekeningen in het Latijn, Duits en Middelnederlands.

De portretten beginnen met Dirk I en II en eindigen bij Jacoba van Beieren die in 1433 haar graafschap verloor. In totaal worden er 24 platen van graven weergegeven. De auteur vermeld Gerolf, Petronella, Robert de Fries en Godfried III met de Bult niet. Opvallend is de ook ontbrekende afbeelding van graaf Jan I en de tweemaal afgebeelde Floris V. Tenslotte zijn Albrecht (1389-1404) en Jan van Beieren niet weergegeven, die wel bij latere graveurs te ontdekken zijn. In de vijftiende eeuw was het traditie Geertruid (Petronilla), Robert de Fries en Godfried niet als een officiële graaf weer te geven.

Afbeeldingen uit het werk van Hendrik van Heessel, links Henegouwen Holland, rechts Tannenberg

2. Die Chronyk van Hollandt, Zeelandt ende Vriesland, de Divisiekroniek van Cornelius Aurelius toont een aantal opmerkelijke beeltenissen van de graven van Holland. Het zijn houtsnedes die deels gemaakt zijn door Lucas van Leyden en zijn school geheel die bestemd zijn voor de kroniek. Andere afbeeldingen zijn overgenomen uit andere kronieken. In dit werk wordt de geschiedenis van Holland vanaf de vroegste tijden tot 1517 beschreven in 32 divisies. Aurelius leefde van 1460-1531 en heeft zeer waarschijnlijk geen kennis genomen van het werk van Hendrik van Heessel. De samengestelde wereldgeschiedenis en de Hollandse kroniek zijn een verdere uitwerking van het *Chronicon Hollandiae* van Johannes a Leydis een Haarlemse karmeliet. Verder gebruikte hij de klassieke Romeinse en eigentijdse schrijvers zoals Beke. Hij vermeldt in de tekst 41 voornaamste ridders naast Floris, die in de zeventiende eeuw door Petit en Grimston als dragers van de orde des graven beschreven zijn. Voor de aangegeven Zeeuwse ridders heeft Jean Le Petit, Jan Reigersbergh (1555) als bron gebruikt.

Dirk I

Dirk II

Arnoud

Dirk III

Floris I

Robrecht en Geertruida

Godfried met de Bult

Floris II

Petronilla in Rijnsburg

Floris III

Willem I

Floris IV

Willem II

Floris V

Graaf Jantje I

Jan II van Henegouwen

Willem VI

Margareta

Jacoba

Filips de Goede

Maximiliaan

3. De panelen van het orgel in de St. Vitus kerk te Naarden.

Op deze afbeeldingen zijn Hollandse graven niet duidelijk te herkennen. In **1470-1527** maakte Jan eerstenz. van Schayck deze figuren met een ridderlijk uiterlijk en ze zijn nogal eens aangegeven als mogelijke afbeeldingen van de graven van Holland. Zij behoorden tot de eerste orgelkast van de St. Vitus kerk te Naarden, waarin het huidige orgel in 1862 geplaatst werd. De overgebleven reeks afbeeldingen roept vragen naar de oorsprong op. Is de rij volledig? Wie zijn zij? Er is nergens een wapenschild bij een ridder dat houvast biedt omdat het schilderwerk verloren is gegaan. De ridders zijn puntbaardige verschijningen, met hellebaarden en strijdnoksen, die op de Haarlemse afbeeldingen niet te zien zijn. Van de 10 figuren is er een zonder baard zou dat graaf Jan I kunnen zijn? Twee van hen dragen een koningskroon. V.l.n.r. lijkt no. 7 op een pelgrim, maar een schelp ontbreekt, no. 4 lijkt op Floris de Dikke gezien zijn postuur. Waarom staat no. 2 met de rug gedraaid en draagt hij een soort tulband zoals in de portretbustes uit de zeventiende eeuw? Misschien is dit Floris I, die op meerdere afbeeldingen zich omgedraaid heeft, de betekenis is niet duidelijk. Slechts twee ridders hebben een harnas of zijn het wachters? Een duidelijke volgorde van graven is er niet. Van de figuren die gemaakt zijn verwacht je zeker toch een herkenbare Floris V in de rij. Wie is overgeslagen? In de beeldjes zijn overeenkomsten met Haarlemse portretten of latere etsen moeilijk aan te geven. Het oudste gedeelte werd tussen 1380 en 1440 gebouwd met een uitbreiding tussen 1455 en 1518. Na de sloop kwamen de panelen in het Rijksmuseum terecht. St. Vitus is de schutspatroon van het Gooi. De

heilige Vitus wordt aangeropen bij zenuwziekten en beschermt dansers. Ook deze heilige biedt geen houvast evenals de dieren boven de wapenschilden. Vorst no.1 heeft een T kruis van de St. Antoniusorde. Jacoba van Beieren behoorde tot een van de eerste ingeschrevenen in deze Orde in 1415. Haar opvolger Filips de Goede stelde nadien de Orde van het Gulden Vlies in en deze kreeg de hoogste erkenning. Met de St. Antoniusorde is er geen verbintenis met het Hollandse gravenhuis. Helaas het raadsel blijft bestaan.

De panelen van een orgelkast uit de Sint-Vituskerk in Naarden, gemaakt door Jan van Schayck, ca. 1510 - ca. 1520 bestaande uit eikenhout met sporen van polychromie, hoogte 88 cm, breedte 47,3 cm, dikte 5 cm. Deze tien figuren tooiden het middeleeuwse orgel van de Sint-Vituskerk in Naarden. Zij dragen allen een wapen en houden aan een riem een wapenschild vast. Sommigen zijn uitgedost als ridders met harnas en helm, anderen zijn als vorsten of edelen gekleed. Mogelijk stellen ze graven van Holland voor. Oorspronkelijk waren alle wapenschilden beschilderd.

Deze gegevens en afbeeldingen zijn afkomstig uit het Rijksmuseum.

4. De panelen met de Haarlemse gravenportretten

De negentien Haarlemse gravenportretten dateren uit 1490. Zij zijn gemaakt door een onbekende meester en tonen zowel het klooster interieur en exterieur. De geschilderde bogen vormen een rij, de tegelvloer heeft een wisselende basis, de achterwand loopt door. Achter de heraut zijn beelden van het Haarlems landschap. Alles was bedoeld om een duidelijke verbintenis met het klooster aan te geven.

Lang geleden in het karmelieten klooster gemaakt werden zij in 1573 in veiligheid gebracht. Bij het afhalen van de panelen kwamen muurschilderingen tevoorschijn. De gemaakte panelen waren samengesteld om deze bestaande gravenreeks te vervangen. Na de verwijdering bleek dat de gravenpanelen geen nauwkeurige kopie van de muurschilderingen waren en er grote en kleine verschillen bestonden. Als enig overblijfsel van geschilderde Hollandse graven worden de panelen gebruikt voor verdere beeldvorming en de meeste graveurs nemen de harnassen en de houdingen over. De wapens die de graven dragen zijn soms symbolisch groot weergegeven voor een ridder die de dood vond in een veldslag of sneuvelde in een toernooi.

Toch waren de muurschilderingen de basis voor latere afbeeldingen. De glazenier Willem Thybaut tekende de gravenreeks na en hoewel zijn tekeningen later verloren zijn gegaan hebben Filips Galle en Hendrik Goltzius deze als eersten gebruikt. Beiden maakten in de zestiende eeuw prenten van de Hollandse gravenreeks zoals Michael Vosmeer de graveur Galle gebruikte voor zijn *Principes Hollandiae et Zelandiae, domini Frisae* uit 1578. Thybaut is gelukkig terug te vinden in de serie twaalf gebrandschilderde ramen over de graven van Holland die nu van een oorspronkelijke serie van vijf en dertig te zien zijn in het trappenhuis van de Leidse Lakenhal. Deze tekeningen zijn in 1578/88 vervaardigd en dienen net als de Haarlemse panelen als bron. Willem Thybaut verwierf een grote reputatie door zijn nog dagelijks te bewonderen glas in lood werken in de Goudse Sint-Janskerk en wat er in zijn tijd geplaatst werd in kerken en kloosters in vele steden zoals Alkmaar, Delft Haarlem en Leiden.

De gravenreeks op de Haarlemse panelen heeft naast een historische een moralistische betekenis. De heraut kondigt de voorgedragen graven aan dat zij allen geacht worden zo goed mogelijk het land te regeren. De dood is geen straf, maar zoals het beschreven is de weg naar God waar dan een oordeel volgt naar gedane taak in recht of falen.

Een aantal Hollandse graven ontworpen in 1587 naar Thybaut in glas in lood worden hieronder aangegeven.

Afgebeeld zijn Ada genummerd als de vijftiende gravin van Holland, Floris IV, de zeventiende graaf van Holland, Willem I de zestiende graaf, het carton van Floris IV, Dirk VI, het carton van Floris V, Maria van Bourgondië is aangegeven als de eenendertigste gravin. De telling van graven is verschillend, (hier is Gerulf en Godfried met de Bult niet meegeteld).

Naast de glazen ramen de zijn de zgn. cartons onderdeel van de 35 ontwerpen. De cartons zijn werktekeningen op ware grootte gemaakt ter voorbereiding van het kunstwerk. Deze cartons blijven voor altijd bewaard in het Museum de Lakenhal.

Alle hieronder afgebeelde gravenportretten op de panelen zijn gemaakt in het Haarlemse karmelieten klooster dat in de zeventiende eeuw gesloopt werd. De muurschilderingen die zich onder de panelen bevonden zijn verloren gegaan evenals de door Thybaut gemaakte tekeningen. De ouderdom van de muurschilderingen is niet bekend maar zij werden wel als authentieke afbeeldingen van het gravenhuis gezien. Alle hieronder afgebeelde prentseries zijn hierop gebaseerd met de eigentijdse aanpassing. De steeds vaker gekopieerde afbeeldingen eindigen tenslotte in een

reeks portretbustes. In de negentiende eeuw is een laatste gravenreeks gemaakt door de kunstschilder Hekking, bedoeld om de jeugd dit deel van de geschiedenis bij te brengen (blz.92).

In de vijftiende en zestiende eeuw zijn de volgende afbeeldingen bekend:

1370/1400 Altaarstuk in de kapel op het Binnenhof met houten afbeeldingen van het gravenhuis in opdracht van Albrecht van Beieren. Wim van Anrooij verklaart dat er in 1373 een polychromatische reeks houten gravenbeelden bevestigd werd aan een oksaal in het koorgedeelte van de hofkapel.²

1470 Hendrik van Heessel stelt een portretten reeks samen in persoonlijk eigendom als werkdocument.

1490 Haarlemse gravenportretten in panelen door een onbekende meester. De inspiratiebron zijn de achterliggende muurschilderingen.

1517 en later worden gravenafbeeldingen in kronieken weergegeven.

1505/1518. Jacob Cornelisz. van Oostanen stelt een ruitstoet samen op 9 bladen met 29 graven en 5 gravinnen in houtsnedes in omvang 25x25 cm.

1578 Filips Galle stelt voor het werk van Michael Vosmaars *Principes Hollandiae et Zelandiae, domini Frisae* een gravenreeks samen met 36 afbeeldingen van Dirk I t/m Philips de Goede.

1586-1587 Hendrik Goltzius stelt naar Willem Thybaut een gravenreeks samen met uitleg. De serie draagt de titel *graven en gravinnen van Holland*, met de uitgever Claes Janz. Visscher te Haarlem.

1586 Een boek door Hendrik Goltzius *Affkomst ende korte historie der graven van Hollandt Zeelandt ende Vrieslandt*, de schrijver is I.G. Blyenburgh, Haarlem.

1587 Willem Thybaut maakt glazen ramen voor de Doelen in Leiden die later opgehangen worden in de Lakenhal.

1601 Christoffel van Sichem maakt houtsnedes voor het werk van François Le Petit *La Grande Chronique ancienne et moderne de Hollande, Zelande, VveftFrife, Vtrecht, Frife Overyffel & Groeningen, jufques a la fin de l'An 1600*.

De Haarlemse gravenportretten

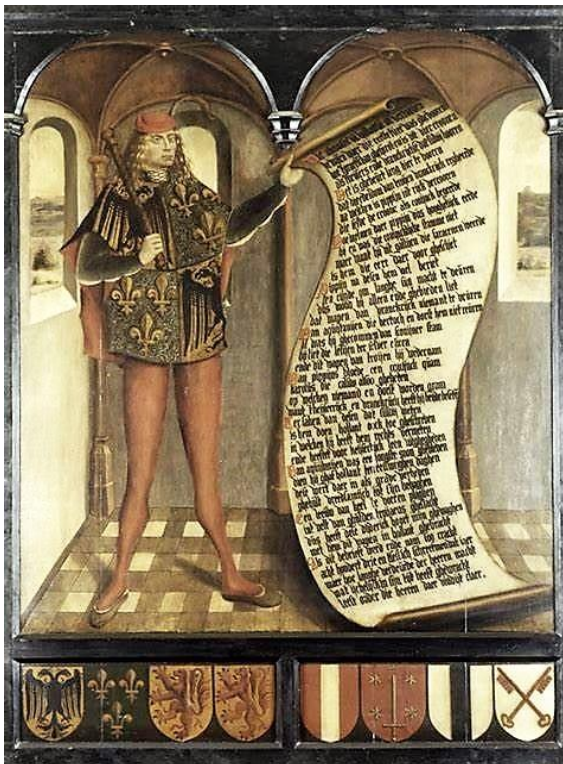
De reeks is samengesteld in 1485-1495 en dient een periode van ca. 889-1495 uit te beelden van Dirk I tot en met Maximiliaan, in zestien panelen met paren; vier in een afbeelding, de heraut, Petronilla/Geertruida, Maria van Bourgondië en de dood. De meeste afbeeldingen zien er uit als karikaturen in overeenstemming met de vijftiende eeuwse schilderkunst. Hoe dan ook de bedoeling was de familiewapens en graven voor iedereen visueel toegankelijk te maken zoals genealogen en literatuur/kunst historici hierover beweren. De toon voor verheerlijking van het luisterrijke gravengeslacht was hiermee wel gezet. Of de reeks schilderijen overgenomen zijn van de achterliggende muurschilderingen blijft een sterk vermoeden. Slechts Vosmaer heeft dit stellig beweerd en de verloren gegane tekeningen van de raamschilder Thybaut kunnen hiervoor geen

² Anrooij *Hollandse gravenportretten*, 21.

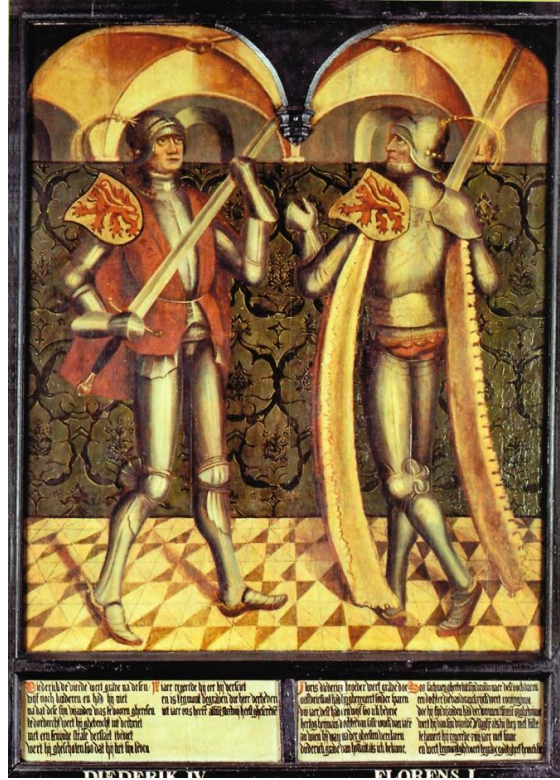
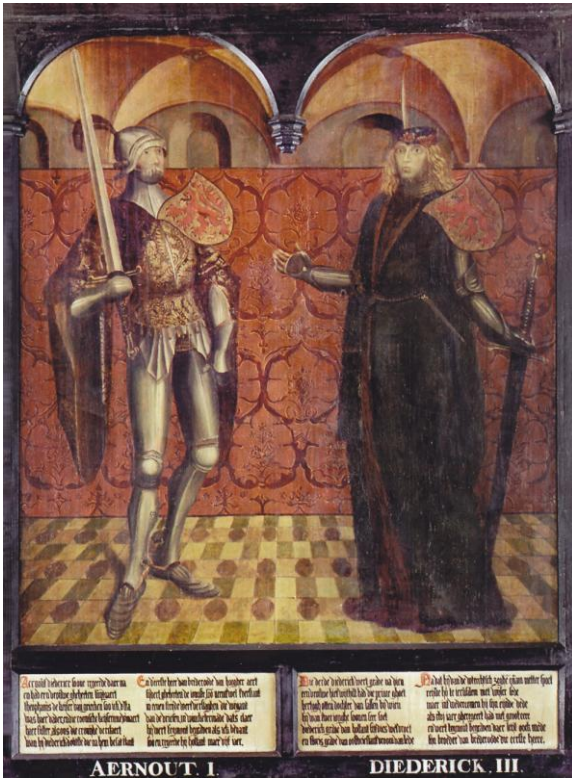
bewijs leveren. Eigengereide grafici zoals van Alkemade bekritiseerden deze stelling en gaven zoals Pieter Langedijk een eigen interpretatie in de uitbeelding van de graven. Het afgebroken karmelieten klooster de oorspronkelijke beheerder van de panelen kan ons geen enkele informatie bieden over een maker en de precieze betekenis van de panelen, de archieven zijn verdwenen. Dit was echter niet de enige reeks. Meerdere verloren gegane Hollandse gravenreeksen bestonden in de kloosterkerk te Egmond, in het stadhuis te Leiden, in de hofkapel in het Binnenhof en deze zijn nu nog te zien op het stadhuis in Middelburg.³ De laatste is een herstelwerk van de architect Cuypers die met de restauratie alle oude beelden verving en een eigen vormgeving forceerde.

Alles wat de makers na de Haarlemse panelen laten zien lijkt wel soms in de statuur op de panelen maar de verschillen in uitvoering zijn aanzienlijk. De gravures zijn realistischer gemaakt. Vooral de fraaie vormgeving van de cartons van Willem Thybaut doen bijna “modern” aan d.w.z. afkomstig uit een latere periode dan 1587, voorlopig is er niets dat de aangenomen geschiedenis in twijfel trekt. De verfraaiing van de beelden is ook benut om de verkoop van de boekwerken te vergroten. Ten tijde van de Spaanse overheersing werden de verfraaide Hollandse graven steeds meer een hunkering naar de goede oude tijd. Filips II is hierdoor niet altijd afgebeeld.

Naast de zo levendig mogelijk gemaakte en rijkelijk versierde gravenreeks was de aangegeven ondersteunende tekst niet onbelangrijk om te verwerken maar de inhoud was niet altijd duidelijk. Later werden gravenreeksen voorzien van een door de maker opgestelde tekst met een biografie. Hendrik Goltzius voegt er zelfs met een heraut genealogische zaken aan toe. Cornelis van Alkemade gebruikt hiervoor de rijkroniek van Melis Stoke en aanvullingen uit onbekende bron. Vele schrijvers zoals Halma, Smids en Langedijk kopiëren dan deze tekst. Gelukkig is de waarde van panelen goed ingeschat en zij hebben minstens acht keer een restauratie ondergaan.

³ Rozemuller 10.

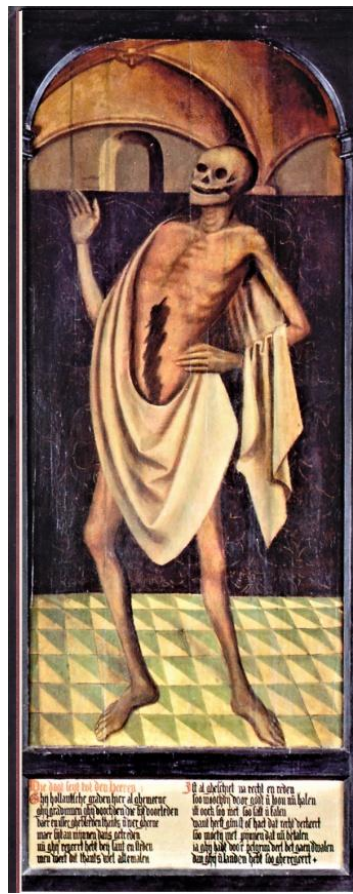
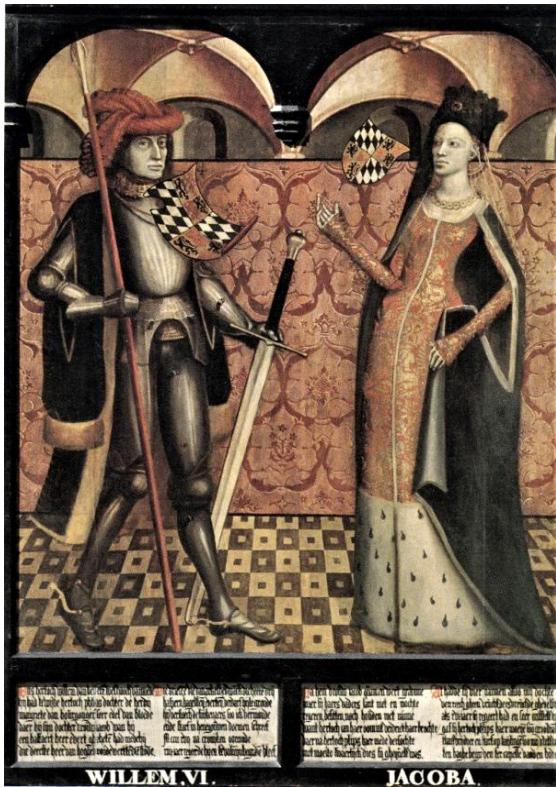
Restauraties vonden plaats vanaf 1578-1956. Het is mogelijk dat er hierbij slechts een fout is ontstaan in de beschrijving van de heraut van de graafschap is ontstaan uit vier kronen (1745) in plaats uit twee.⁴

⁴ Anrooij 34.

5. De houtsnedes van Jacob Cornelisz. van Oostsanen

Het werk *Graven en gravinnen van Holland 1518* door Jacob Cornelisz. van Oostsanen in bladen met een lange ruitersstoet is een meesterstuk geworden. De graven rijden op paarden de gravinnen op muilezels. Sommige zijn onherkenbaar, Floris de Vette is door zijn omvang wel duidelijk te zien. Jan I is echter voor zijn leeftijd wel erg oud afgebeeld. Hertog Godfried is als een klein gedrongen mannetje met een forse bult weergegeven. Ook deze maker had geen eigentijdse portretten als voorbeeld alleen Maximiliaan en Karel V kon hij wel levensecht eigentijds afbeelden. Van Oostsanen wordt gezien als een van de grootste meesters uit de eerste helft van de zestiende eeuw op basis van zijn schitterende schilderijen en houtsneden. De gravenreeks moet een enorm precisiewerk geweest zijn.

De eerste afbeelding toont Dirk I en Dirk II, daarna in de tweede Arnoud, Dirk III, Dirk IV en Floris I. Afbeelding drie; Ada, Robert de Fries, Godfried met de Bult, Dirk V. Afbeelding vier toont; Floris II de vette, Dirk VI, Floris III, Dirk VII.

Afbeelding vijf toont, Ada, Willem I Floris IV Willem II. Op zes staan Floris V, Jan I, Jan II en Willem III.

Acht toont Willem VI, Jacoba van Beieren, Filips de Goede, Karel de Stoute. Tenslotte staan op negen Maria van Bourgondië, Maximiliaan, Filips de Schone, Karel V.

De wapenschilden komen overeen met de aangegeven namen, Willem draagt de adelaar van het Heilige Roomse Rijk, dan komen Henegouwen en Bourgondië. Het boek is uitgegeven bij drukker Doen Pieterz. In Haarlem, met afbeeldingen van 25 x 25 cm.

1. Dirk I en Dirk II

2. Arnoud, Dirk III, Dirk IV en Floris I

Op afbeelding een ontbreken de wapenschilden. De Gerulfingen bezaten als wapen de rode opklimmende leeuw. Gerulf de stamhouder is niet afgebeeld. De dames rijden op muilezels de heren op paarden.

3. Geertruida, Robert de Fries, Godfried, Dirk V 4. Floris II, Dirk VI, Floris III, Dirk VII

Van de reeks bestaan twee uitgaven met Latijnse en Franse teksten. De in 1518 gemaakte gravenrij met de Franse tekst is met de hand ingekleurd. De bij zeven aangegeven compilatie is gemaakt na een van de laatste uitgaven van Oostanen versneden houtblokken door de

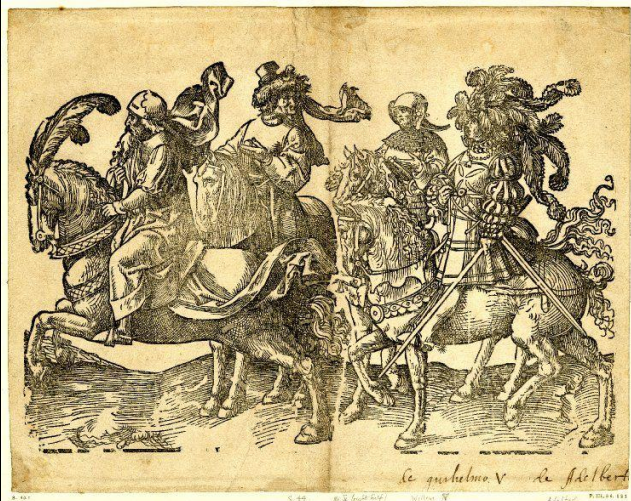
Antwerpse drukker Jan van Doesborch in de bundel de "Cronicke van Brabant" uit 1530. De afbeelding van Karel V is hieruit afkomstig, de stoet Bourgondiërs moet ook een bewerking zijn echter deze blijft anoniem.

5. Ada, Willem I, Floris IV, Willem II

6. Floris V, Jan I, Jan II Willem III

7. Willem VI, Margareta, Willem VII en Albrecht 7a. Een compilatie van onbekende ruiters met Willem VII en Albrecht nagemaakt in een ander boekwerk

8. Willem VI, Jacoba, Filips de Goede en 9. Maria van Bourgondië, Maximiliaan Karel de Stoute Filips de Schone en Karel V

De stoet bestaat uit 29 graven en 5 gravinnen.

Afmeting 37,5X 25 cm met een afbeelding van de Heilige Hubertus. Een van de vele werken van Oostsanen.

De Guilielmo sexto.

Datri Adelberto Guilielmus filius subditus q̄ Ghetoriamel et iterū tumultuose igressus fe de eā populat? ē s; munit reb; tāq; h̄ fuit postea sic malidi Ghet rie duc; amiq; quā; ārea fuerat hostis. Si enim post p̄d̄itiones Hollādie agrū ut sepe alias hostiliter ualerit cui; ultionē iurie Guilielm; maioribus curis tūc occupat? i aliud sp̄s distulit hic idē cōsilio idico ad q̄d multī Hollādie principes sunt p̄fecti egit in eo de surrogāda sibi post mortē uita filla. Quod cū oib; placuisset statim cōfere sunt super eare publice litere. Eodem anno comes in morbum incidit q̄ indies magis ualere accer fieri iuber sacerdotē cui cū de con tractis tota uita norijs christia norū cōfessus esset medio dolo re consumptus est anno sue gubernationis tertio decimo.

De Jacoba.

Jacoba post obitū patris gubernatōi ad mota cū audiūisset Ghetorici optidū Hollā die a Guilielmo Arhelcū occupatū esse ius sit cōfessi eo occurrere Walraui Heroderū p̄cipē cū expedita armaoū manu ut rep̄tino suoz aduēn. cōprimeretur ille tu multus. Est paulo post intra muros atroci ter dimicatū celsi utiq; ducib;. Hic breui post cū esset Siabāne dux. delectatus cre do uobis Louanij amenitate cōdidit ubi ḡp̄ natiū in quo liberales artes publice docerē tur Ceterum haec tam insignis & radēnia (qua nescio an hodie ulla atq; adeo uila si mili spacio frequentior et uenibil addā eru ditio; atq; id quidem in una qualibet (ut uo cāt) facultate reperiat successu sp̄is multū creuit. crecūt; subinde sup̄ quā credi possit Multi hic Regū mili medice rei plures sa cro scē Theologie studijs gnauiter itūbūt Eloquētia bonq; sē plurimis atq; sunt q̄b; id p̄suasi; aliores disciplinas citra elo quentia; bonalq; itas foelicē aditer atq; disci posse minime. Jacoba cū nullā habe ret plē p̄hilippo Burgūdie ducimaterie re sue filio comitatū Hol. p̄man; tradidit.

De Philippo comite.

Philippus accepto a neptē comitatū Hollādie cū esset ob quat dam res iusfensio in regem Anglorū animo Calistam in Flandriā rū sinibus sitam urbem tanta ar matoz manu obsidisse dicitur ut soli aurige qui bellica instrumenta aliq; ad militiā necessaria eo aduererant sufficere ponerit ad urbē expugnādā. Philippus postea in Haga comitis primus aurei uelleris habuit comitia. Filium suum cui Dauidi nomē ma nib; ac pedib; reluctātib; gemē tib; atq; inuitis & raicētib;. et si uniuerso Hollādie militū multū marie cū exercitūsimis & mstel redamozū copijs non instrennue adiuus auisit uobis scit. Hoc etiam adnitente Iodouicus Del phinus Gallie principatum est adeptus. Et Philippus cum pe her aliq; uirtutis opera quatuor & triginta annos comes Hollādie fuisse Eugijs morbo graui affectus uita decessit.

De Carolo Philippi filio.

Quic successit filius Caro lus Martini; sic dicitur q̄d p̄d̄ie Martini in h̄peme natus fuerit rectū gestarū magnitudine patre super rior et uille consilio p̄uē rior ita hic animo magnifi centior. Cum esset Hollādie comitatu i auguratus nō magno post tempore ingē ti confiato exercitū in Iodō nozum agrum profect; ob contentum in uincula Iudo nium Sorbonium antisti tem per necessarium suum eozum urbem acri bello expugnauit. expugnata diri puit. direptā; euerit.

Het werk van Jacob Cornelisz. Oostanen met een Latijnse tekst.

6. Cornelis Antoniesz.

Hij is een begaafd graveur cartograaf en schilder woonachtig in Amsterdam. Zijn werk over genealogieën van Hollandse ridders en vorstenportretten zoals de van Brederodes was langer

bekend dan de ontdekking in 1880, die onverwacht in het Prentenkabinet van Albertina te Wenen, werd gedaan van zeven platen die vijf figuren tonen in de voorstelling Hollandse graven. In de *catalogus van portretten van Nederlanders* werd door van Someren zeven platen met vijf graven beschreven die omstreeks 1550 gemaakt moeten zijn en de afbeeldingen tonen als staande figuren van Dirk I tot Filips II. De afmetingen zijn ongeveer 30x 40 cm. Helaas zijn er geen voorbeelden beschikbaar, desondanks hieronder enige voorbeelden van Hollandse graven afgebeeld.

De heren van Brederode

Keizer Karel V

Koning Philips I

7. Twee kunstenaars Filips Galle en Hendrik Goltzius.

Zij maken een gravenrij in prenten in resp. 1578 en 1584. Zij vermelden expliciet dat zij dit gedaan hebben naar de levensechte voorbeelden van wandschilderingen in Haarlem. Beiden vermelden dat van Dirk I tot en met Jacoba van Beieren de ets en gravures gemaakt zijn naar de ontwerpen die Willem Thybaut in 1573 maakte van de tekeningen van de muurschilderingen achter de gravenpanelen in het karmelieten klooster. Toch zijn er een aantal verschillen. Achtereenvolgens zijn de afbeeldingen van Galle en Goltzius verschillend in het geval van Dirk I, Floris IV, Jan I en Jan II en Filips de Schone en het is hierdoor niet makkelijk een gelijkenis met de Haarlemse portretten te vinden.

Goltzius werkte in de beginjaren bij Galle in het atelier en zijn werk lijkt dan ook op dat van Galle zoals hij de gravenreeks gemaakt heeft. Eenmaal zelfstandig gevestigd legde Goltzius zich toe op de maniëristische stijl in zijn gravures en na 1600 schilderde hij slechts in de stijl van Titiaan en Rubens. Galle werd beroemd door de dogmatische katholieke iconografie. Hieronder de door de graveurs gemaakte verschillen. De door de bladzijde omlijste afbeeldingen zijn van Galle.

Jan I en Jan II

8. Michael Vosmaer en Filips Galle in Principes Hollandiae et Zelandiae Domini Frisae

Hieronder staan de afbeeldingen van de besproken gravenrij zoals het te vinden is in het werk van Michael Vosmeer met de prenten van Filips Galle, de tekst is weggelaten. Ondanks dat Christoffel van Sichem de prenten kopieerde van Galle wordt het werk van Goltzius belangrijker geacht en op velerlei manieren door eigentijdse en latere graveurs overgenomen.

B

B 2

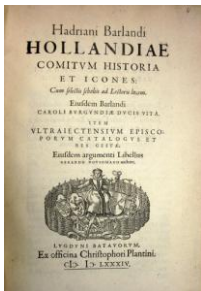

Galles prenten zijn in **1583, 1584, en 1586** in diverse werken door de drukker Christoffel Plantijn gebruikt, maar worden minder belangrijk na de uitgaven van Le Petit in 1601 en Edward Grimston. in 1606, die beroemd werd van wege zijn werken over de Nederlanden, Frankrijk en Spanje.

V.l.n.r. Filip Galle graveerd door Hendrik Goltzius (Haarlem, 1537 - Antwerpen, 12 of 29 maart 1612). Graveur en tekenaar, hij maakte vele dogmatische katholieke prenten. Naast hem Christoffel Plantijn (1520-1589) een invloedrijk boekdrukker gevestigd in Antwerpen. Hendrik Goltzius (1558-1617) is in kleur afgebeeld. Zoals gewoon bij veel tijdgenoten bestond er natuurlijk concurrentie onderling.

In 1584 geeft Hadriani Barlandi de *Hollandiae comitum historia et icones cum selectis scholis ad Lectoris lucem* uit. Het is de Latijnse vertaling van het werk van Carel Vosmeer en de afbeeldingen en vormgeving zijn identiek. Naast de graven van Holland heeft hij een studie in een kroniek over de hertogen van Brabant uitgegeven. Dit werk is vaak geraadpleegd. Op het voorblad is de ook bij Vosmaar herkenbare Hollandse tuin afgebeeld.

9. Prenten van de gravenreeks samengesteld door Hendrik Goltzius 1584-1585.

VERCLARINGE DES HERAVTS VANDEN AFKOMSTE
DER GRAVEN VAN HOLLANDT, ZEELANDT, ENDE HEEREN VAN VRIESLANDT.

<p>Die afcomde van Hollandt sal ick vernoonen En vaer d'eerste Grave vvas gheboren Oock hoe t' Graefchap gefproet is nyt twee croonen Als Keyfers en Vranckrijck dat suldy hooren.</p> <p>Het is ghelecht hier langhe te voren Dat die Edelen van Troyen Vranckrijck regerden, Na desen is Pippijn int Rijk vercoren Welck die croon als Coning beheerden.</p> <p>Hoe wel men daer Pippijn dus hoochlijck eerden Hy en was die Conincelijcke flamme niet: Maer fo by ut Vranckrijck de Saracenen keenden, Is hem die eere daer voor ghelechten.</p> <p>Pypijn na desen hem wel beriet Op dat zijn mach langh soude dueren Docht hem goet, en oock ghebieden liet Dat niemant het Wapen van Vranckrijck sou vueren.</p>	<p>Die Hertoch van Aquitanien dorst hem niet roeten Al was hy gecomen van des Conincs flam Maer liet de Lelien te selveren Ende die wapen van Troyen hy vveder nam,</p> <p>Van Pippijns bloede een Coning quam Carolus Calaw also gheheten Den welken niemant en dorst malen ghem Wit's Keyfers Rijk en Vranckrijck bey licet hy befer.</p> <p>Teraken van desen dat suldy weten Is hem doen Hollandt oock toeghelechten t'welck hy oock na sijn's recht vermeten Heeft voor een Keyfer leen nuyt ghegeven.</p> <p>Van Aquitanien was een jonghe soen gheben Vvelck van hem dat ontfing ren ewigen daghen V Vvaer in hy oock als een Greef worde verheven En ghehult vreedelijck tot sijn behaghen.</p>	<p>Een rooden Leeuwe te voeren plagen In een gulden Velt het Troyanische gheslacht V Vveromme Diderick hoort mijn gheswaghen Heeft met hem dit vvaer in Hollandt ghebracht.</p> <p>Als dit ghelechte werren nam soo eracht Acht hondert drie en t'flich schreef men dat laer Maer hoe langh dat duerden der Heeren macht En waer vvelchelijck in sijn tijt heeft ghebracht Leet onder die Graven daer vint sijt elact.</p> <p>Hier siet ghy hoomde Lede vvor ooghen d' Edel' Graven van Hollandt ghesontefeyt Swomen haer habren en wden heeft gietonghen, V Vt d' Abbe en Egmont daer t' veer begaven laer En t' Ca'merlen Cloost' te tot staelen, nae t' rechte bedicht Daer vval nae t' veeren in haer cloost'ghen, waren ghemoecht, Tot des s'ubijts b' anders Louit vved'ose gheen arbeyt Om en en more te keuven ghemoecht, digitale waerck, V Vvan c' n' kooft' die, hobbet alig' met d' v'oude count barock.</p>	<p>Diderick j. 1584 85j. Grave, reg. 46. laer.</p> <p>Als Graef ick eerst over Hollandt te regeeren plach, Met Vrieslandt van Calu Carel vercre- ghen, V Vvelcke gift mer Zeelandt Ludovijck men vermeerren sach, Niet lang verheven, so hoochtheyt verne- ren mach, V VVerde verjaecht, maer s' Keyfers macht te my vvaerts gheneghen, V VVeder slecht, oock tegh die rebellen ver- slegghen, Die Nooman en Deen veerlich Iaren vreedden mijn cracht, Van Coninc d' am mijn V Vijf vvas: soo devoeten slegghen, Stichten t' Egmont een Clooster van hout ghebracht, En daer geent, ic gefproten van Tri- aens ghelecht.</p>
---	---	--	---

Diderick iij.	Arnoudt iij.	Diderick iij.	Diderick v.	Floris vj.
1193. Grave. reg. 39. Jaer.	1198. Grave. reg. 5. Jaer.	1193. Grave. reg. 46. Jaer.	1199. Grave. reg. 9. Jaer.	1198. Grave. reg. 14. Jaer.
I ck der Landen Erfsigem en Succesier voorwaer, Heb veruonden de Vrieten met twee liden vwaer, Sy hadden t'Egmonte mijns Vaders graf geslecht ter neer, En t'Nonnen Clooster en Kere veruoelt aldaer, Twelck ick voor afbraec. Van sijn en niet maken vwaer, En stelde in Monicken oprecht vā leven en leer, Een Huyfson had ick veruoert uyde Fransche Croonient Hills ghenaeamt, een Maechden kerker, Seventien maal vijf laer duerde mijn regiment, En vwaer begraven t'Egmont mijn Vader ontrent.	A rnoudt Diderick Soon, die derde Grave van Hollant, Troude des Grieks Keyser's Dochter triumphant, Die hem laerde twee Soonen edel van aert, d'Oursle ghenaeamt Diderick een Pinoc vallant, Wende na hem Grave, soo die Cronijcke verduert, d'Andere Zijphrijt vvas d'eerste Heer van Bructro vermaent, Die rebelle Vrieten vā desen men d'v inghen sigten, Naedat by tijf jaren t'landt trouwvelijck hadt bevaer, Wert in een strijt tot VVinkelmade verflaghen, En is t'Egmont int Clooster ter aerde gedragen.	D iderick die derde diere naem Arnouds Soon, VVende de vicde Grave in Hollandt verheuen, Hy trouwde des Hartochs van Sazen dochter ydoon, VVichiel ghenaeamt, daer by creech twee Soen schoon, Den Bisshoop van VVrecht ving hy, en daer bevaer, Du vang de Vrieten onder sijn ghebieden te leuen, VVt grooter deuotie toech hy nae desen, Te Ierusalem, en quam vvederom sonder sueten, Ses en veertich laeren regeerde dees Heer ghepisen, En vwaer t'Egmont begrave somen mach leuen.	D iderick neghen laeren als rechte Graue Hollandt befat, VVijf noch Kinderen creech daer, oyt ick seg u dat, Soo haelt vwt Dordrecht sijn ryans hadt verdueren by Ging des moighens spaecten om hem te veruoelen vwaer Van den strijt veruoert en van die victorie bli, VVert gheschoen daer hem docht te veruolen vry, Met een seuijnde pijl in sijn d're, een diepe vront, VVaer af hy stier binnen twee daghen, verlaet viel my, En sijn lichaem vwaer gevoert ter selver stier Om te begraven by sijn voor-ouders tot Egmont.	G raef Diderick over-leden zijnde 121, Sonder Kinderen te hebben, vrede veruoeten, Eendrachtelijck tot een Grave op't selve pas, Floris sijn broeder, vviens Huyfrouve vvas, Grentuyt een dochter van Sazen gheboren, Die Bisshoop van Geulen en Luycck om hem te veruoelen, Met macht neer-comende beacht hy in groot verdriet, Tot hemert sustende dees Grave soo vvy bespoorten, VVest verflagen nae dat den strijt vvas gheschiedt, En sijn lichaem tot Egmont men begraven liet.

Diderick xij.	Floris xij.	Diderick xijij.	Diderick xv.	Willem xvj.
1193. Grave. reg. 40. Jaer.	1193. Grave. reg. 27. Jaer.	1193. Grave. reg. 13. Jaer.	1193. Graviere. reg. 1. Jaer.	1193. Grave. reg. 19. Jaer.
V T den Palf-graue flamme seer vviijt befaemt Heeft Diderick een VVijf getrouwt Sophia ghenaeamt Den Vrieten overvan hy tvveemaal op eenen dach, VVclck onder sijn Broeders ghebieden haer hadden verfaemt, VVrecht men hem oock sterck belegen sach, VVeerlich laeren Hollandt hy te regeren plach, Waer af hy stier, en is t'Egmont ter aerde ghedaen: Sijn VVijf leyf in Palestina somen leuen mach, Het doorn-croonien, tvvelck men aen sijn capoen siet slaen, Beduydt t'Coninx teycken by hem in Syon ontsaen.	F loris die derde nae sijn Vader int Graefschap quam, Een valiant Prins en vvijs int regheuen, Van Schotlandt hy sijn Huyfrouve nam, VVclck hem ter vverelt bracht seer goedertieren, Vier Soonen met vier Dochters reyn van manieren: Sijn onderlaeten van haer Vyant heeft hy bevijsit Veel victories vercrech by door sijn's Soons beuieren In Egypten, al vwaer hy is ghesloren en sibijs, En vwaer t'Antiochien begraven ter selver tijt.	D iderick int oorloghen een Grave sel gheacht, Maer in nijde van vreed goedertieren en sach, Sijn VVijf vvas Alijt s'Herrochs Dochter van Cleef, Aen vyien hy vvan Ada een Dochter hooch ghesacht, VVt sijn erf-landen den Vyant hy vromelijck vercreef, Maer by accort sijn Broeder Graef van Ool-vrielandt bleef, Als hy desthien jaren Hollandt hadde berecht, Sieck zijnde en sijn Broeder vochte te maken by selcreef Van Ada, maer eer hy quam stier dees Prins oprecht, En vwaer t'Egmont begraven sonder staet seer slecht.	D omen schreef tvvaelf hondert drie nae Christi gheboort, VVest Ada Gravin, vvelck vvas verlost door haer Moeder Aenden Graef van Loon, daer t'Landt vvas om verlost, VVclck tot Dordrecht quam soo haelt hy had ghehoort Dat Graef Diderick vvas doot s'ants behoeder, En trouden Ada teghens vvil van haer Vaders broeder Welck hem uyt Hollandt vercreef, en haer aen deed groot leet, Door hulpsflans Ridderfchap: vvaerom sy dies te onvroeder Maer een jaer regeerde, en stier op Teffl somen vwaer Wert tot Middelburch beaert met eē staet in sijn gheleet.	N ae Ada is Grave van Hollandt ghevvecht VVillem Graef Diderick Broeder, somen leet Troude des Graven dochter van Ghelder vvel ghemoot, Daer hy aen vvan drie Sonen edel van Gheelt, Met hulpsflans van Haerlem vvan dees Graef metter poet Damiant, door een sach gemaect seer sterck en goet Onder t'chijns kiel, vvelck den raecx van den haven doornice, Waerom men haer gijf een heetlijck wapen op staende voer, Int neghenthiende laer sijn's regerings dees over leet, En tot Reynsburch men hem eerlijck begraven deet.

Hendrik Goltzius gravures in boeken.

Overname Rijksmuseum Amsterdam.

Identificatie Affkomst ende korte historie der graven van Hollandt Zeelandt ende Vrieslandt, Hendrick Goltzius, naar Willem Thibaut, een boek uit **1586 – 1587** met kalfslederen band, goudopdruk op de rug en de platkanten, rood op snee; tekst in boekdruk; ingebonden gravures buiten de collatie, h. 140mm x b. 95mm x d. 14mm

Geknielde vrouw met boek, anoniem, 1873 – 1933 een lithografie geplakt op het dekblad.

Een heraut staat voor een troon en een bank met zitkussens onder een baldakijn. In zijn linkerhand een herautenstaf en in zijn rechterhand heeft hij een tekstrol vast. Op het eerste en vierde kwartier van diens wapenmantel staat een dubbelkoppige adelaar; op het tweede en derde kwartier drie

Franse lelies. Rechtsvoor liggen drie boeken. Linksonder genummerd 1. De prent maakt deel uit van een boek met beschrijvingen en voorstellingen van de graven van Holland, Zeeland en Friesland.

De oorspronkelijke uitgave werd bewerkt tot twee afzonderlijke prenten. Druk in **1586**. Er zijn 37 voorstellingen gemaakt in Haarlem. Afmetingen 14 mm X 95 mm X 14 mm.

Dirk I, Dirk II, Arnoud, Dirk II, Dirk IV, Geertuida, Dirk V en Robert de Fries

Godfried met de Bult, Dirk V, Floris II, Dirk VI, Ada, Willem I.

Maximiliaan van Oostenrijk, Filips de Schone, Karel V en Filips II

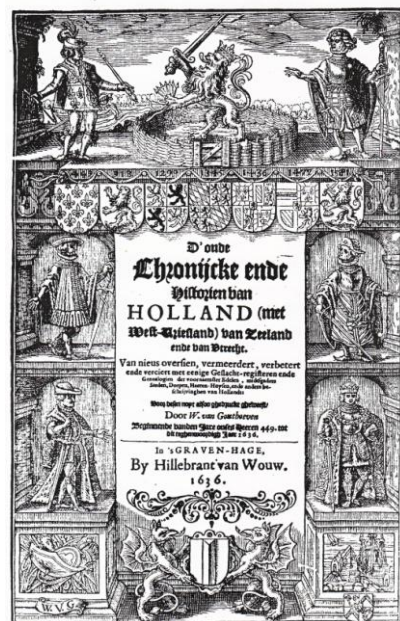

De 35 grafelijke figuren zijn samengesteld naar de tekeningen van Thybaut en de Haarlemse paneelschilderingen. Dit kan de verklaring zijn waarom de uiterlijkheden in kleding kunnen verschillen. Opmerkelijk zijn de hoofddoeken van Dirk V en Dirk VII en dit is een eigentijdse aanpassing. Deze versieringen zijn ook door Galle en van Sichem overgenomen. De muurschilderingen moeten ondanks de bewering de heraut, Dirk I en de platen tot en met Maximiliaan anders weergegeven hebben. Filips de Schone, Karel V en Filips II zijn gemaakt naar eigentijdse afbeeldingen en maken een natuurlijke indruk. Opvallend is dat Floris V zoals hij op het paneel afgebeeld is geheel niet in de weergave van Thybaut te herkennen is.

10. In belangrijke werken staan houtsnedes.

Een voorbeeld is de eerder in 2 beschreven *Divisie Cronycke* van Cornelius Aurelius uit 1515 en later uitgegeven in 1585, 1591 en 1595. De in 1591 Delft uitgebrachte editie toonde zelfs gekleurde afbeeldingen. Hier zijn verschillen met 1595 in de afbeeldingen te herkennen omdat inmiddels een andere houtsnijder zijn voorganger niet exact kopieerde. In 1620 werd *de oude chronijcke ende historien van Holland (met West-Vriesland), van Zeeland ende Utrecht* van Wouter van Gouthoeven met dezelfde houtsnedes in zwart wit uitgebracht en ook nadien in 1636. Ook Jan Reygersbergen had in 1644 *de Croniick van Zeeland* met dezelfde houtsnedes verrijkt.

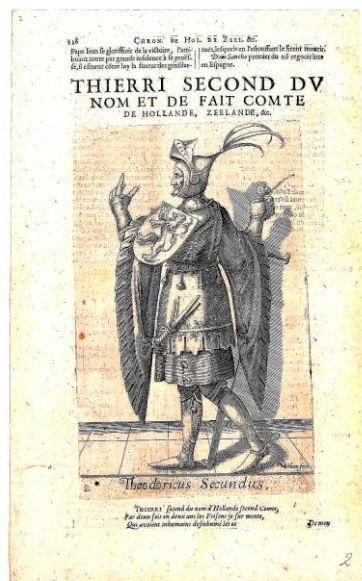

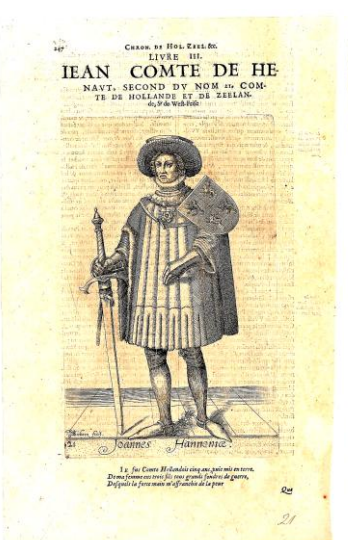
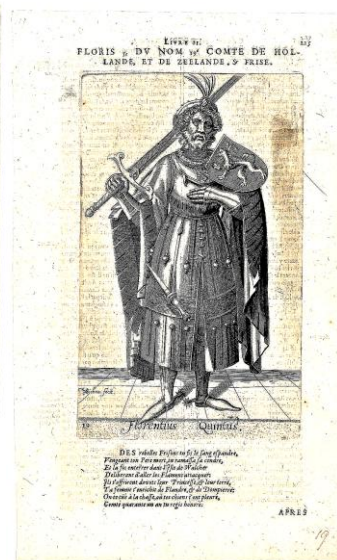
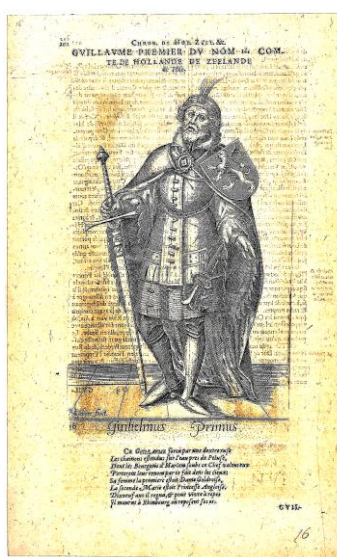

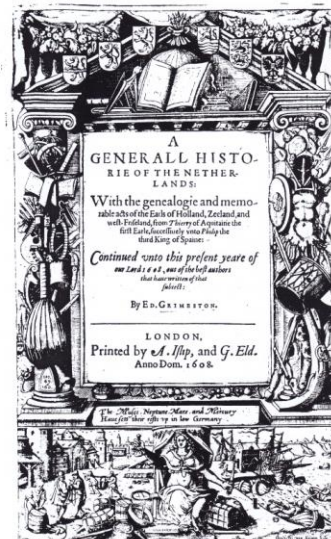
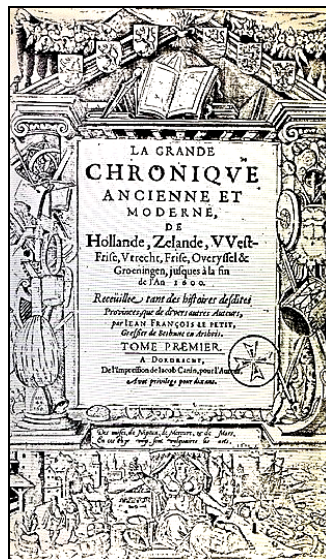
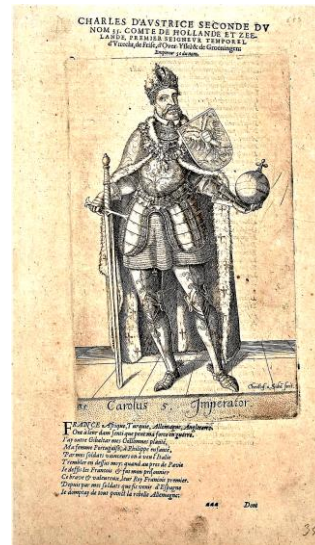
Arnoud - Dirk VI- Willem I- Willem II - Jacoba

De Divisiekroniek is in verkorte vorm tot lang in de achttiende eeuw op school gebruikt als geschiedenisboek.

Naar het voorbeeld van Filips Galle zijn houtsneden vervaardigd door Christoffel van Sichem en in het in **1601** uitgebrachte werk van **Jean François Le Petit** verwerkt de bundel die uitgegeven is in Dordrecht evenals in die vorm het werk uit 1608 van Eduard Grimston, *A Generall Historie of the Netherlands*.

Naast het portret van Filips II rechts het voorblad van het werk van Jean François Le Petit en Grimston, waarin een duidelijke een gelijkenis te herkennen is, mogelijk als eerbetoon. Deel een heeft als bron de divisie kroniek, die weer als bron heeft het Gouds kroniekje evenals de andere kroniekschrijvers uit de 15^e eeuw.

11. Gravenportretten in de Eerste Kamer

Deze gravenportretten gemaakt rond 1600 door de Hollandse School zijn herkenbaar door de overeenkomsten met de prenten van Galle en van Sichem. De meesters zijn helaas onbekend en de afbeeldingen behoren tot het Haags Historisch Museum. De galerij van 36 portretten bevindt zich tegenwoordig in de gravenzaal van de Eerste Kamer der Staten – Generaal in een permanente expositie. Hieronder een selectie.

12. De werken van Scriverius.

Onderstaande afbeeldingen zijn afkomstig uit *Verclaringhe van Out Batavien nu genaemd Hollandt* een boek samengesteld door Petrus Scriverius in 1606. In het hoofdstuk de graven van Hollandt zijn

Diederick de IX. Graeff van Holl. 77

Van Holland benick/ Graeff Diederick vād'ou geslacht/
Sophia van den Palg/ was mijn Vrouw mijn hater/
Der Wijsche volck verfloech ic/ waemaet met heeracht/
Op enen dach/ Brecht doest ic met beleg nake/
De gravent Egmond/ daer sy my in daerde staten.

80 Flozis de X. Graeff

Den derden Flozis ic in r'Baders plaese quam/
Mijn land sach elc my van den vyandt wel bevinden/
Des Coninc dochter ic my Echoland tot vrou nam/
Doek in Egypten sach elc my en mijn Soon strijden.
Tot Antiochen lig ic in graff/ ic moest liden.

84 Diederick de XI. Graeff

Den elften Graeff ben ic/ Die d'riet seer hoch besaemt/
Vrou Alit was mijn wijsf/ ic Dochter r'Graeffs vā Cleff/
Een dochter wan ic by haer/ Ada soo ghebaemt/
Al mijn vyanden/ ic in hare palen dieff/
Waar r'Egmond ic voor tleef/ doot sijnd' begraven bleeff.

88 Ada de XII. Gravin

Ic Ada was Gravin/ ten buerde daer niet lang/
Mijn Moeder hadde my/ te veel vroech gaen verlossen/
Aen eenē Graeff van loon/ dwelc my haest maect ic bang/
Ic was verdrievē/ de doot quam naer my gheschoven/
Tot Widdelburgh in daer/ mijn siel by Godt daer boven.

90 Willem de XIII. Graeff

Graeff Die d'riet hier was ic/ en ben een Graeff geweest/
Een Dochter oock ghetrouw/ upt Seiderland ndoon/
Des Graeven dochter/ soo menover al welteef/
De Damiaten wan ic/ droech van haer de Croon/
Tot Nijnsburgh was de aerdt/ mijns lichaems eygen loon.

Flozis de XIV. Graeff van Holl. 63

Een cleeff veerhienste Graeff/ was ic van elc gheveest/
Een Heroogs dochter creecht ic/ van Diaband ten dree/
De frans in roonnyseel/ was ic die daer mocht wese/
Yalourst dooden my/ verradich met cractel/
Doot sijnd' / was ic ghebrocht in Nijnsburghsche pael.

96 Willem de XV. Graeff van Holl.

Ic tweeden Willem was Graeff/ noch seer jonck bejaert/
Als Otto mijn Dom/ my roet vlijstich sloech gade/
Dut roinich jact/ roed' ic Koomsch Coninc verelaert/
En Aen wan ic met list/ door des Heeren ghenade/
Tot Widdelburgh in graff/ verlost van allen quade.

Flozis de XVI. Graeff van Holl. 101

Naer dat van Wochden/ land inelc wel was gheregeert/
Wen ic abeworden Graeff/ en temde haest de Wijsen/
Mijns Baders ghebeent/ groeff ic op en voer vereert/
Tot Widdelburgh in graff/ men sach my haest vertieft/
Door Walsen lieven soet/ Nijnsburgh moest ic vertieft.

110 Jan de XVII. Graeff

Graeff Jan d'eerst so genade/ trouw ic een schoone maegt/
Een Coninc dochter van Engheland/ met herren bitt/
De Wijsen heb ic haest/ cleect my het velc ghejaecht/
En Wrecht schie ghejaecht/ tot groote slaverij/
Ic sterff haest sonder criff/ de doot was mijn partij.

114 **Jan de XVIII. Graeff**

1300 1305

W: Henegou ic Jan diemen den tweeden hiet/
Was Graeff vercoert als oock jind' vant naefte bloet/
e' Vlaemsche volck ic' in myn land' soech' dat den Graeff
Niet toe ontf' ic' doecht moedich metter spoet/ Daer lic't
En tot Valencijn mi dood jind' ic' tusten moet.

120 **Willem de XIX. Graeff**

1305 1338

Den deden Wilm van naem Graeff noyt beghelick/
Tot haerem sashmen myn in mijn' Doff' vrecht vermeer't/
De Suster rouden ic' des koninc van Franctriec/
Men sach my een' Willou' goet' rechte doen wel leeren/
Tot Valencijn was ic' begraven met grooter eeren.

124 **Willem de XX. Graeff**

1338 1345

Den vierden Willem was ic' Graeff soo' i' wel' behoort/
Beel' Rijk' en heb' ic' tot den' Onstentom' ghebracht/
Op die van Brecht' was ic' al te seer' afestoort/
Veruommen heb' ic' haer' beleghert' jind' met macht/
Dy' Graven bleef' ic' doot' twelc' ic' noyt' had' ghebracht.

128 **Margareta de XXI. Grabin**

1347 1351

Graeff' Willems Suster/ een Grabin was ic' verlaert/
Maer' en laes' ic' was haef' van mijnen' Soon' verdieven/
Ghes' laagen' jinde by' de Maes' was ic' verlaert/
En heb' soo' mijn' Soon' het land' ten deel' ghesheven/
Door' Hoep' en Cabelsaus' was daer' veel' twist' ghebleven.

132 **Willem de XXII. Graeff**

1351 1358

Den vijften Wille'm' jind' een' Keyfers' Soon' gheboien/
Den by' mijns' Moeders' tijt' van Holland' Graeff' ghehult/
Maer' cote' jaren' naer' heb' ic' r' verstand' verloren/
Jns' Grabin' Daech' wel' vast' benaer' nam' ic' ghebrukt/
Tot Valencijn' heb' ic' mijns' Moeders' Graeff' ghebrukt.

136 **Albrecht de XXIII. Graeff van Holl.** 135

1377 1404

Eerst' regeerd' ic' het land' en was naer' Graeff' betent/
Als Willems' Broeder' die was sonder' erf' ghesloven/
Heel' Biefland' door' heb' ic' ghehoopen' en ghesicht/
Tot dat' ic' mijns' Doms' dood' lichaem' heb' veruorren/
En in mijns' Moeders' graff' gheley' al' waest' bedorren.

138 **Hertogh Jan van Beperen**

1418 1424

Yc' was Elect' van Luyck' maer' dat' verliet' ic' ras
Dm' Holland' als' mijn' Woer' gheruct' was' uyt' het' leuen/
Jacoba' mijne' Sichte' hiet' in' my' tegeen' was/
Maer' Doot' en' ander' Steed' die' sashmen' mijn' aenleuen.
Daer' nae' in' levens' boeck' is' mijn' naem' uyt' gheueuen.

140 **Willem de XXIV. Graeff**

1404 1417

Graeff' Wille'm' Albrecht' soon' was ic' Graeff' hooch' besaet/
Verstreden' heb' ic' mijn' vyanden' seer' doecht' moedich/
Die' van Luyck' worden' van' my' ghemact' heel' beschaemt/
Yc' trouw' e' dochter' van' Borogingancn' die' was' goetlich/
Tot Valencijn' sterff' ic' met' tranen' over' vloedich.

144 **Jacoba de XXV. Grabin**

1417 1436

Een' rechte' Grabin' was ic' i' land' viel' myn' teel'
i' land' was' vol' grooten' twist' i' welc' wel' was' te' beclagen/
Door' vier' verscheden' mans' had' ic' heel' veel' cract' eel/
Maer' Hertogh' Philips' heb' ic' i' land' gheheel' opgediagen/
Jns' Grabin' Daech' lig' ic' gheuen' jind' al' mijn' daghen.

354 **Philips de XXVII. Graeff.**

Den eerste Philips was ick/ men noemden my den Goede/
Twee Coninc dochters trouw' ick/ een Soon crech de lef/
Paris van ick/ Gint en Brug dwand' ick/ met ghemoede/
Hoer Cabehaus leyd' ick/ neer/ pens heb ick beest/
Segraven tot Dijon beval ick/ Godt de rest.

358 **Karel de XXVIII. Graeff**

Yc Hertogh Karel was Graeff/ die Stout was genaemt/
Van Douban troude ick/ een/ Dochter ick vercrech/
Het land van Luyck heb ick/ gheschraef' end' oock beschaemt/
En mijn vyanden socht ick/ ovetal met cr deech/
Doe Nancy maecten my de vrede doot wel dwerch.

Maria de XXIX. Gravin vā Holl. 161

Maria Gravin was ick/ en had oock gherouit
Maximiliaen die nae woed een Keyser machich/
Dne Kijcken worden groot/ en' gheschick menichou/
Maer over een boos paer mach ick wel sijn clachich/
Ghevallen op de jacht/ moed' ick de dood declachich.

164 **Maximilianus regereet als Voogt**

Yc Maximiliaen een Keyser van' Roomsche Kijck
Den in bees landen als als Vooght en Heer afshult
Beschermden haer oock wel al om voor vghelick/
Twaelf jaeren deed' ick' beest/ met soch en met ghebut/
In Doffensrijck troet ick/ betaelden des doods schult.

van Holland. 167

Yc Philips de meede was Graeff nae mijn Vaders boes/
Een Dochter trouw' ick/ van Hispanien meede veel eeren/
Dae Coninc was ick/ naer/ en van veel Kijcken groot/
Twaelf jaer deed' ick' beest/ in deed elck vangs vermeer/
In Doffensrijck troet ick/ daer ick moest sterden leeren

170 **Karel de XXXI. Graeff**

Nae dat Margriet mijn Meys/ was neshet het wick
Den ick als Coninc/ en Heer over al oirfangent/
Roomsche Keyser was ick/ seer wit ende beer beent/
Den Franschen Coninc/ had ick voor Parij ghevangent/
Maer ben oock al ghegaen des ouden doods gangent.

van Holland. 181

Heel vier en twaelf jaer heb ick land gherodeert/
Als Karel mijnen Voer/ my was om groote saten/
Eland is by my in vragh/ en toelaert seer vermeer/
Wakenburg heb ick/ my den groen doen maken/
Dae Spingnen verroet ick/ daer moest ick doods neot
kraken.

Philips de XXXII. Graeff vā Holl. 183

Een Coninc was ick/ Philips van veel versheyden landen
Seer machich/ stout/ en fier/ was qualijet om verbiagen/
Dae Meerland my aendoet/ des socht ick haer ter schand/
Ze brengen heel/ her wel ick nae noch moest beclaghen/
Eer der spel gheynd was/ soo eynden al mijn daghen.

Triumph des Doods. 187

Wel? Watrom sou' ick niet hier achter oock staagheeren
Yc die veel ouder is als yemand van bees Heeren?
Yc die ten tijde was als 't groen elck ghebrocht
Der Sonden in het tijt des Werelts is ghebrocht
Soo haest beer Adam niet in d' Appel hem ghebehen
Van Eva sijnere vrouw' off hy met haer verbehen
Moest dwalen hier en daer. Doen siet met een' floe
De Soud in tennis quamen met de Soud de Dood.
Seer machich van bevijs/ niet is soo fier verscheenen
Dan my maer aengheraect' het is t'erstom verweenen.
Diet

In de rij is Maximiliaan van Oostenrijk ingevoegd, van 1482 -1494 als regent en vader van Filips de Schone die in de periode 1494-1506 vermeld wordt. Opvallend is plaatsing van de afbeelding van Maria van Hongarije. Maria van Bourgondië ontbreekt ook niet in de lijst van 35 graven.

Deze afbeeldingen van de graven met de dood en bijgaande beschrijvingen zijn verwerkt in *Verclaringhe van Oudt Batavien, nu gheuaemt Holland: hoe, ende in wat manieren, ende van wien Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt eerst bewoond is gheweest/ auctore Saxone Grammatico; mits gaders des lands oude graven en[de] nieuwe gouverneurs, die by de Kon. Majesteit van Hispanien, als by de E.E.H. Staten der Verrenichde Provincien, ten tijde vande teghens woordighe troublen ghestelt zijn beschreven door Jacob Duym en uit gebracht ondertoezicht van P. Scriverius in 1606*. Scriverius heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt met de uitwerking van de geschiedenis van de Hollandse graven. Een overzicht van deze werken met illustraties volgt hieronder. Deze delen over het Hollandse gravenhuis zijn slechts een klein deel van alle werken van Scriverius.

1609 *Batavia Illustrata seu de Batavorum insula, Hollandia Zelandia, Frisia, territorio Traiectensi et Gelria, scriptores varij notae nunc primum collecti, simulque editi*. Ex musaeo Petri Scriverii. Boekwerk met vrijwel dezelfde afbeeldingen maar zonder jaartallen. Uitgave in Leiden in 1609.

1612, *Beschrijvinghe van out Batavien, met de antiquiteyten vandien: mitsgaders d'af-komst ende historie der edelen, hooggeboren graven van Holland Zeeland, ende Vrieslandt*, van d'eerste tot de leste toe: alles tot stichtinghe ende verlichtinghe der historie, met aanteyckeninghen ende waterschouwinghen, uyt ontallicke gheloof-waerdige schrijvers en oude stucken neerstelic opgesocht, bij een nieuwe vader-lands lievende schrijver nieuwelickckx uytgegeven. Meerdere drukken zijn in 1614, 1636 en 1646 uitgebracht. De houtsnedes zijn overeenkomstig met die van eerdere uitgaven maar anders versiert. Een eerste uitgave in Arnhem 1612.

1650 *Illustrissimum Hollandiae Zelandiaeque comitum ac dominorum Frisiae icones et historia werd herdrukt onder de titel: Principes Hollandiae Selandiaeque, in: Respublica Hollandiae et urbes. Lugduni Batavorum 1630, 357-434*.

Vermeerderd verscheen het zelfstandig gedeelte: *Principes Hollandiae et Westfrisiae ab anno Christi DCCCLXIII ... descripti auspiciis Petri Scriverii*. Harlemi 1650. Het werk toont in 1650 gekleurde illustraties die gemaakt zijn door C. Visscher. Tevens is het werk in het Frans uitgebracht in 1664 *Oude en nieuwe beschryvinge van den Haag* (den Haag 1667); *Hollandsche, Zeelandsche en Vriese chronyck* (den Haag 1678). In 1667 kwam een goedkopere versie met illustraties de etsen van Wachtendorp in 1678. Casparum Wachtendorp had zijn etsen al in 1645 uitgebracht.

1663 *Het oude Goutsche chronyckken van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt en Utrecht ... op nieus oversien en verbeterd*. Als mede met een byvoegsel en toet-steen vermeerderd. Amsterdam 1663. De afbeeldingen zijn van Hendrik Goltzius.

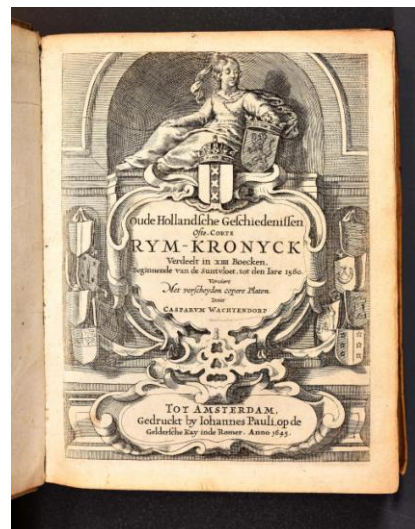
1665 *Beschryvinge van alle de graven van Holland, Zeeland ende Vriesland, van den eersten Diederick af, tot den laetsten Philips, koningh van Spanjen, toe*. 2 dln. 's-Gravenhage 1665-1669 (resp. deel 2 en 1), 1678. Afgeleid werk van *Principes Hollandiae et Westfrisae*

1667 Scriverius *Oude en nieuwe beschryvinge van Holland, Zeeland en Vriesland: midsgaders de opkomste, geslachte, regeeringe en daden der selver graven, van Diederick den I. tot Philips den III Nu eerst uyt het Latijn in onse Nederlantsche tale gebracht. Als mede een vervolgh van de voornaemste geschiedenissen, beginnende met de regeeringe van prins Willem den I, en eyndigende met het sluyten van den eeuwigen vrede, besloten tot Munster.* Carasso-Kok, 152. tot Philips den III , t' samengesteld door Jacob van Oudenhoven, uitgegeven door P. Brugmann. 's Gravenhage, 1667. dik in -4. v. fil. Met eene landcaert, alsmede de conterfeytsels nae het leven van alle graven, gravinnen, princen ende gouverneurs der zelve landen, alles in koper gesneden. De graven worden in dit werk met een lauerkrans afgebeeld.

1669 Scriverius, *Beschryvinge van alle graven van Holland, Zeeland en Vriesland van den Diederick af tot den laatsten Philips Koningh van Spanjen toe door en hooghgeleerden Wijdt beroemden Heer Petrus Scriverius Getrouwelijck uyt alle de beste en geloofwaardige autheuren by een geteldt.* Boekdrukker Levijn van Dyck, Amsterdam. Klein formaat etsen van de graven portretten naar Cornelis Visscher zonder achtergrond.

1677- 1678 *Hollandse, Zeelandse ende Vriesche Chronyck, ofte een gedenkwaardige beschryvingh van den Oorsprong, opkomst en voortgangder selver Landen Soo onder der regeringe en Successie der Graven wegens hare geslachte en verrichtinge, van Diederick den I. tot Philips den III. Uyt alle de beste autheuren bijeen gesteld door den Hoogh geleerden Heer Petrus Scriverius.* Uitgave Den Haag met afbeeldingen met lauerkrans.

1678 *Beschryvinge van alle graven van Holland, Zeeland en Vriesland van den Diederick af tot den laatsten Philips Koningh van Spanjen toe door en Hooghgeleerden Wijdt beroemden Heer Petrus Scriverius.* Deel een tot en met Jan I, deel twee uyt andere Huysen te weten Henegouwen, Beyeren ende Bourgondien. "s Gravenhage. De afbeeldingen zijn naar Cornelis Visser en soms gekleurd.

De door Scriverius gebruikte afbeeldingen zijn eerder door **Casparum Wachtendorp** uitgebracht in *Oude Hollandsche Geschiedenissen Ofte Corte Rym-Kronyck Verdeelt in XIII Boeken, Beginnende van de Sontvloed tot den Iare 1560* - 's- Gravenhage, Anth. Tongerloo, I. Verhoeven en S. de Putter, 1648 – met afmetingen van 19,5 x 15 cm. In het boek staan talloze illustraties zoals het leven van de graven. De verdrinking van Willem II is hiervan een goed voorbeeld. De afbeeldingen van de graven met lauerkrans zijn hieronder afgebeeld.

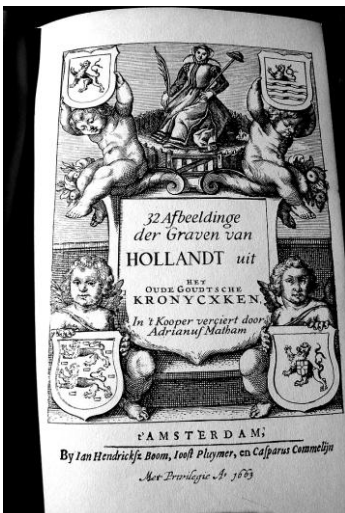
Opvallend is uitgewerkte omlijsting van Philips II, waarom deze uitzondering? Was het een beslissing van Scriverius hem een lauwerkrans te weigeren, geliefd was hij niet?

In een enkele editie is de tekst boven Dirk I en Willem I omgedraaid en hierdoor onjuist benoemd.

In 1663 maakt de in Haarlem geboren **Adrian Matham (1590-1660)**, 32 afbeeldingen van de graven van Hollandt in *Het Oude Goudse Kronyckken*, in 't koper versiert. Amsterdam. Dit werk is gebaseerd op het eerdere werk van Hendrik Goltzius. Het werk over de graven van Holland werd pas na zijn dood gepubliceerd als heruitgave van een anonieme Goudse kroniek toegeschreven aan Jan van Naaldwijk op nieuws overzien en verbeterd met bijvoegsels en toet-steen vermeerderd door Petrus Scriverius.

Adrian is rechts afgebeeld op een schuttersstuk van de St. Adrian burgerwacht (1627) van Haarlem gemaakt Frans Hals.

P-1906-2554 Disk IV

1906-2555 Flans II

1906-2556 C. 2. 1.

1906-2557 Reant

1906-2558 Solped mit Bult

P-1906-2559 Disk V

1906-2560 Flans II

P. 1906-2564

Al

Adla

P. 1906-2565

hellen I

P. 1906-2566

Flan. II

P. 1906-2567

hellen II

P. 1906-2568

Flan. III

P. 1966-2570

Jan II

William IV

P. 1966-2574

William V

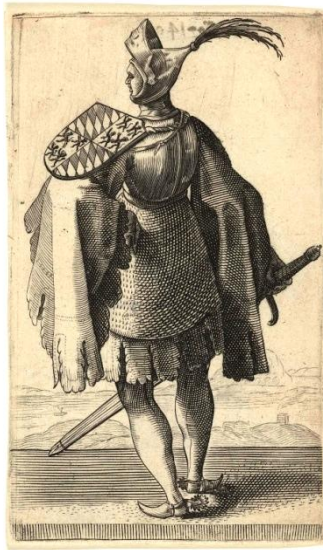
P. 1966-2575

Isabella

1966-2577

Jan van Brabant

P. 1966-2576

William VI

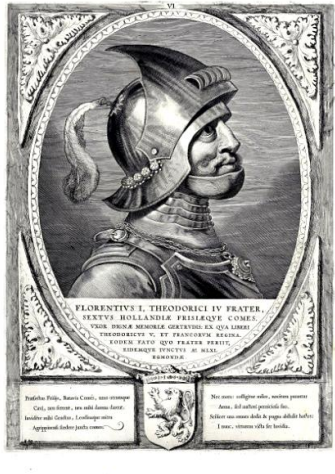
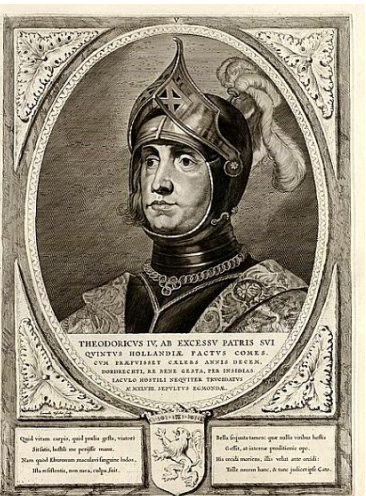
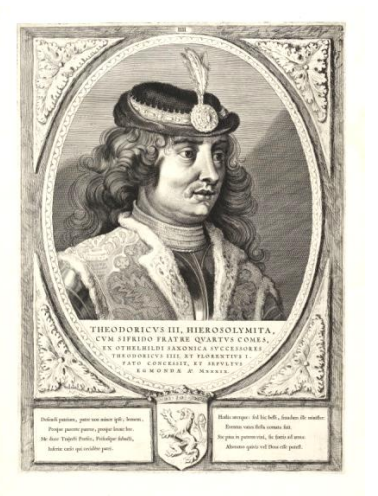
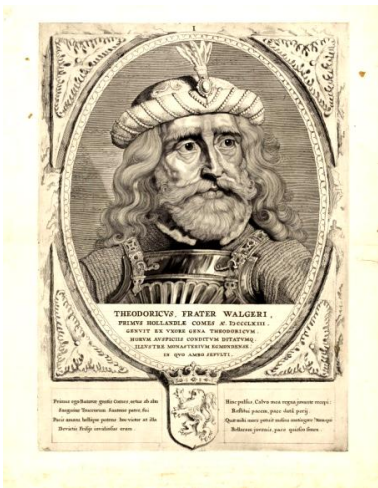
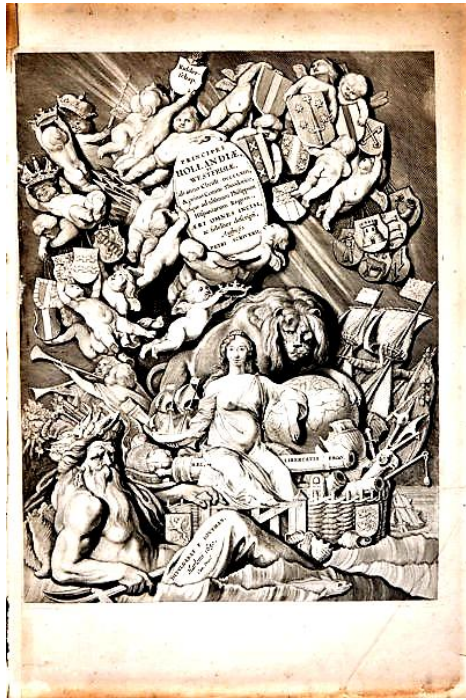

P. 1966-2578

Jacoba v. B.

In *Principes Hollandiae Zelandiae et Frisia* samengesteld door Petrus Scriverius worden de portretbustes die door Cornelis Visscher (1650) gemaakt zijn afgebeeld. De eerste uitgave hiervan is door de met de hand gekleurde platen zeer kostbaar geworden en was maar voor een klein publiek toegankelijk. In de tweede vertaling van *de Principes* in 1678 komen dezelfde illustraties als in de eerste uit 1650 voor maar zijn nu in etsen vervaardigd, de gekleurde getekende versies blijven dan zwart-wit. De afbeeldingen zijn haarscherp en de achtergrond is egaal. De losse afbeeldingen brengen nog steeds heel wat geld op. Geertruida van Saksen is verschillend afgebeeld. De eerste afbeelding toont haar als gravin, als non heeft zij de naam Petronella aangenomen en verbleef toen in het klooster van Rijnsburg.

GERTRUDA, FLORENTI PRIMI VIDUA,
STATIM POST MARITI OBITUM PRAEFECTA
FILIO IMPUBERI ET REIPUBLICAE
SOCIIS A SOCIIS OPERATIVIS CONSERVATA
ADHUC IN MORTIS HORIS FLORENTIAM
SANS COM LIBERTATI SACATA.

Prima Comes Baronia, primamque dicitur
Poenam ubi supra Ratis non
Sed tamen immo dicitur, operari, dicitur
In tanta illi dignitate dicitur.

Qua Præter illi multitudine sua Roborem
Contingit, a pueri quæ tunc age
Sed tamen immo dicitur, operari, dicitur
In tanta illi dignitate dicitur.

GERTRUDA, FLORENTI PRIMI VIDUA,
STATIM POST MARITI OBITUM PRAEFECTA
FILIO IMPUBERI ET REIPUBLICAE
SOCIIS A SOCIIS OPERATIVIS CONSERVATA
ADHUC IN MORTIS HORIS FLORENTIAM
SANS COM LIBERTATI SACATA.

Prima Comes Baronia, primamque dicitur
Poenam ubi supra Ratis non
Sed tamen immo dicitur, operari, dicitur
In tanta illi dignitate dicitur.

Qua Præter illi multitudine sua Roborem
Contingit, a pueri quæ tunc age
Sed tamen immo dicitur, operari, dicitur
In tanta illi dignitate dicitur.

GOTTFREDUS DVX GIBRALTORIS, IN COMITATVM
VIERRVIT COM WILLELMO EPISCOPO TRARCTENSI,
SPECTO ROBERTO PRIMO COME THIBODVNO
REPUBLICA SVI VIVIT PRAESENTIA
VINDICATA TANTUM FORTIS SVI SVITVS ET SVITVS
FRANCIVS DE REGIBVS LATVNTIA.

Quis vult perire, non debet negligere armam
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

Reperit vultum, vultum vultum patitur
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

ROBERTVS FLANDRIÆ COMITIS FILIVS,
DVX GERTRVDA VIDVA FLORENTI ET
HOLLANDIÆ FRISIAEQVE PRINCEPS
ET PRINCEPS CONSERVATA ACQVIVITVS
TANTVM VICTVS GODEFRIDVS CRASSVS
SOCIIS SVITVS ET SVITVS

Quis vult perire, non debet negligere armam
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

Reperit vultum, vultum vultum patitur
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

FLORENTIVS II, COGNOMENTO CRASSVS,
HOLLANDIÆ FRISIAEQVE COMES, VILGVS II
DVX PETROBRILLÆ, HANNOVIÆ DVXIS FILLA
ET SVITVS GODEFRIDVS CRASSVS, PRINCEPS
VICTVS GODEFRIDVS CRASSVS, SOCIIS SVITVS
ET SVITVS

Quis vult perire, non debet negligere armam
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

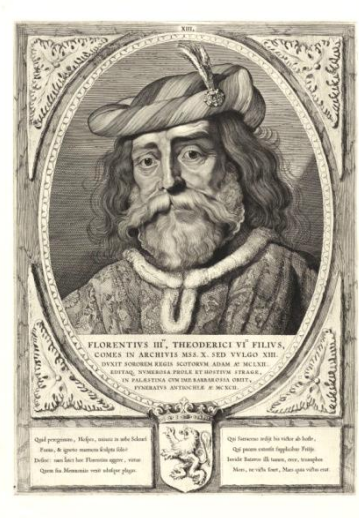
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

THEODERICVS VI, FLORENTI CRASSI FILIVS,
HOLLANDIÆ FRISIAEQVE COMES, VILGVS XII
STRENE REPUBLICAE ET IMPERII ANTO
THEODERICI REGENTE MATRE PETROBRILLÆ
ET SVITVS GODEFRIDVS CRASSVS, SOCIIS SVITVS
ET SVITVS

Quis vult perire, non debet negligere armam
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

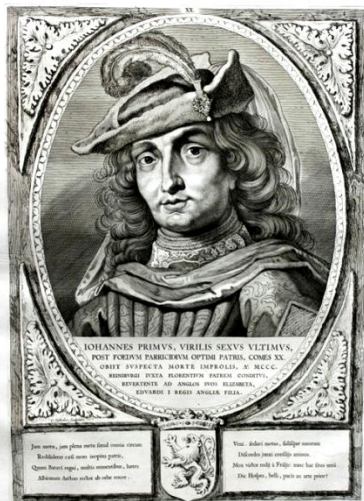
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

FLORENTIVS III, THEODERICI VI FILIVS,
COMES SVI SACRITVS REGIS SVI VILGVS XII
DVXIT ANTONIVM REGIS SVITVS ANTONIVM SVITVS
GODEFRIDVS CRASSVS, SOCIIS SVITVS
ET SVITVS

Quis vult perire, non debet negligere armam
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

Reperit vultum, vultum vultum patitur
Quis potest repulsi a rebus suis perire
Reperit vultum, vultum vultum patitur
Qui vult perire, non debet negligere armam

ILLVSTRISSIMOS.
& C.
POTENTISSIMOS.
QVONDAM
HOLLANDIÆ, ZEELANDIÆ, FRISIÆ
PRINCIPES.
OPERA DIVERSORVM PICTORVM
OLIM AD FIVVM DEPICTOS.
NVNC AVTEM OMNES VSSQVE AD VLTIMVM.
SVBIVS SVBIVS SVBIVS SVBIVS.
P. SVTMANNI HARLEMENSIS.
PICTORIS QVONDAM
SIGISMVNDI III POLONORVM REGIS
POTENTISSIMI.
AVGVSTA. ET ARTIFICIOSA ADMODVM FORMA.
ÆRI INCISOS. ET INDVSTRIA
P. SCRIVERII.
CELEBERRIMI HISTORIOGRAPHI
EX ANTIQVIS INCORREPVTE FIDEI
ANNALIBVS MANVS CRIPIS. ET ARCHIVIS.
SVBIVS CVM FIDE DESCRIPIS.
IN PERPETVAM HORVM NOBILISSIMORVM
PRINCIPVM MEMORIAM.
AC IN SVBIVS SVBIVS SVBIVS.
CVLTVS MONVMENTVM
IDEM
P. SVTMANNVS
VENERABVNDVS
OFFERT. DICAT. CONSECRAT.

Na Philips II zijn de Spaanse koningen Philips III en Philips IV afgebeeld. Ten slotte is een afbeelding van rooms-koning Willem II met een baard weergegeven.

13. Cornelis Meyssens.

Een fraai werk is de uitgave van; *Effigies des forestiers et comtes de Flandres*, gravées par Cornille Meyssens l'an 1662-1663.

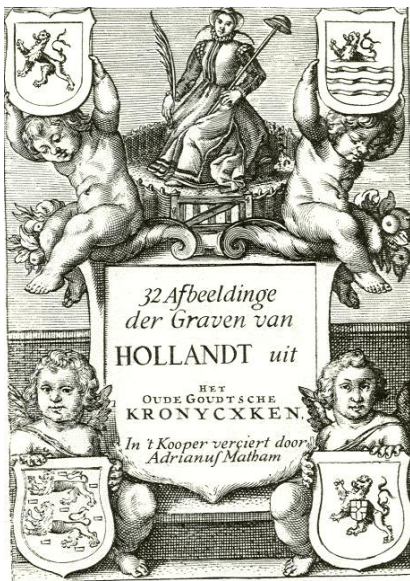
Meysens was een Vlaamse graficus en maakte vele portretten naar voorbeeld van andere grafici en zo had hij de ontwerpen van Cornelis Visscher gebruikt voor zijn werken. Hij maakte niet alleen gravures van de Hollandse graven, maar ook van diverse leden van het Engelse en Oostenrijkse vorstenhuis. Naast afbeeldingen van Europese en Turkse vorsten maakte hij gravures van belangrijke schilders en illustreerde boekwerken met gevecht scènes, kaarten en ceremonies. Een aantal van de totaal 59 *Les Portraits de tous les Souverains, Princes et ducs de Brabant, destinés* omvatten van Dirk I t/m Filips II platen van de 36 graven van Holland. De portretten zijn naar de andere kant gedraaid, de volgorde klopt niet altijd en Filips de Goede ontbreekt, hierna wordt wel Margareta van Bourgondië afgebeeld. De gravure van Dirk V is ook in een latere uitgave van het werk van Scriverius terug te vinden. De samenstelling van Meysens is door de afgebeelde vele vorsten verwarrend en bewust

Is niet alles van deze serie weergegeven maar slechts een deel van de 39 afbeeldingen omdat er een aantal Bourgondische, Habsburgse Franse en Turkse vorsten niet passen in de te bewerken gravenreeks van Holland.

Naast het werk van Adrian Matham de tweeëndertig graven in *Het Goudsche Kronyckken*, komt Scriverius ook in 1663 in Amsterdam uit met het werk *Het Oude Goudtsche Kronyckken of Historie van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt en Utrecht met een bijvoegsel tot aan de laatste Graaf van Hollandt Beneffens een toet-steen tot proevingh van veel plaatfen defer historie*. De gravures zijn kopieën van Hendrik Goltzius en door een onbekende kunstenaar gemaakt. Het wordt een boekwerk van 280 bladzijden.

46 **DIE CHRONIKE**
Dit is die Baulinghe Govaert.

Dese Baulinghe Govaert van Lothryck die sticht die
 derde van Delf / ende dede een groot Castel in maerlant
 daer hy sijn woon-stadt haet ende woonde daer lange tijt. In't
 Jaer ons Heren M. ende lxxij. doe toech dese Hertoghe Go-
 vaert van Lothryck met grooter macht op die West-Byschen
 daer hy teghen stree / ende went hew of / ende bysche van
 daer een grooten roef binnen Alkmaar. Maar doe dat die
 West-Byschen verstanten / soo quamen sy met grooter machte
 ende belaghen Alkmaar ix. weken lanch. Daer schreef Her-
 toch Godevaert an den Bisschop van Utrecht dat hy quam
 ende dede hem ontfet. Daer quam hy met een mogende huy
 van volck / ende ontfette Hertoch Godevaert. Daer woonden
 wel ontrent vijft. Byschen verlaghen : ende daer woep veel
 volckes ghevanghen / die al meest daer nae woonden ons
 hooft. Ende alden woep Hertoch Godevaert van Lothryck
 wylich heer van West-Byschant ende oock van Goff-
 Byschant / hy hulpe van Bisschop Willem van Utrecht. In't
 Jaer ons Heren M. ende lxxij. soo quam Joncheer Dirc
 Spaef Floys soen van Holland / die metter Maeder ver-
 dyden was / als voorschynen is / in Holland met een groot
 moghende huy van volck / ende woude sijn vader ende
 beseten. Daer quam die Bisschop van Utrecht met die Baul-
 inghe Hertoch Godevaert van Lothryck met veel volck / ende
 steden alen grooten streij opten waeter met schepen voer die
 Kerck. Daer dreef Joncheer Dirc den Bisschop van Utrecht
 ende die Baulinghe Govaert / dat sy weken op dat Castel
 tot Nieuwoude. Daer volchde Joncheer Dirc na ende belag-
 de dat Castel tot Nieuwoude seshien daghen lanch. Ende
 daer na besoyende wan hy dat Castel / ende herhet neen
 dre werden. Ende daer wort Hertoghe Godevaert van Loth-
 ryck so seer gewont dat hy roys daer na staet. Ende dat
 woonden wel twee hondert man verlaghen. Ende die Biss-
 chop van Utrecht wort daer ghevanghen. Maar Joncheer
 Dirc die schout den Bisschop by ende quijt van alder mit-
 daer : ende hy dede den Bisschop ter ende vrentent alen heb-
 de sijn niet verbarnt. Ende alden woude Joncheer Dirc met
 grooter prejen heer banden Landen van Holland.

VAN HOLLAND. 47
GODEFRIDVS GIBBVS, Lotharingus Dux,
Occupator per vim Hollandiae, &c.

Godfridus Lotharingus Dux, occupator per vim Hollandiae, &c.

46 **DIE CHRONIKE**
*Dit is Floris Graef Dircks Soen, die vliende
 Graue van Holland.*

Floris die Dircs woude ende van Holland / Graef Dirck
 soen : maer die Byschen en wouden niet ontfangen ende sijn
 met grooter machte ontfangen ende belaghen Alkmaar soo dat sy
 grote schade deden en quamen in die stede / ende hebden sy
 na verstant. Ende die van Alkmaar vercoeren oedertich man-
 che die quamen om dat die van Harlem en van Alkmaar
 die van Byghen wert volck of ghesien ende grote schade
 ghesien hebben dat hoer verly was. En waerden .i. Jaer op
 drent Nieuwen dach soo quamen die West-Byschen weder /
 ende belaghen Alkmaar. Daer sy belaghen acht daghen
 ende deden grote schade. Daer na den Alkmaar quam
 ontfet en roghen op die Byschen ende vercoeren sy .i. maer.
 Jit dact die Bychen .i. ende vrent. So quamen an e Group
 re die fierste Byschep die vercoert van Anouwen sijn soen
 Wilbert die Coninc van Constantin Philipp die Coninc van
 Byzantyns Floys Graue van Holland met Willem sijn soen
 Philips Graue van Vlaenderen, ende roghen te samen doep
 op hem dat sy inghesien vercoeren ende teghen alle die
 raden waer / ende quamen op een dene klere die dalef
 hier. Daer seide hem dese kerke veringhen inden waer : ende
 hy seide wel woumen niet die souden te sere banden lan-
 de soe dat sy bare vercoere : ende hy woude begraven tot
 Nieuwen dach. Die Graue Floys van
 Holland wort seide ende lxxij. ende woude oer byder kerke be-
 graben. Die Graue Floris regneerde .i. xij. jaer. En hadde te
 woude Ma den Coninc boerles van Bechtlant : bare sy an
 van Bechtlant sijn soen woude van Holland ende Willem
 Graue van Goff-Byschant Floys soen van Utrecht / Flo-
 ris soen van Bechtlant : Thomas Graue ende sijn soen
 Coninc van Goff-Byschant Ma sijn woude byder kerke tot
 Nieuwen dach in dat Klooster.
 In Graef Floys sijn soen Thomas van Cantorbrij
 beclaghen in sijn kerke van Ghebrant te Cantorbrij.

VAN HOLLAND. 47
FLORENTIUS III, Theodori VI Filius,
X. Comes Hollandiae, &c.

*Dit is Graef Floris, Coninc Willem's Soen, ende
 Was die vliende Graue van Holland.*

46 **DIE CHRONIKE**
MARIA SVRGYNDA, Caroli Augusti Filia,
Comitissa Hollandiae XXVII.

VAN HOLLAND. 47
MAXIMILIANVS AVSTRIACVS,
Comes Hollandiae XXVIII.

De goedkopere uitgave van de *Principes Hollandiae Zelandiae et Frisia* samengesteld door Scriverius en vertaald door Jacob Oudenhoven, met de portretten van Cornelis Visscher wordt betaalbaar voor de gewone mensen. De gravenbustes zijn omhuld met een lauwerkrans. De afbeeldingen komen sterk overeen met die door Casparus Wachtendorp gemaakt zijn. Deze uitgave is in 1677 uitgebracht.

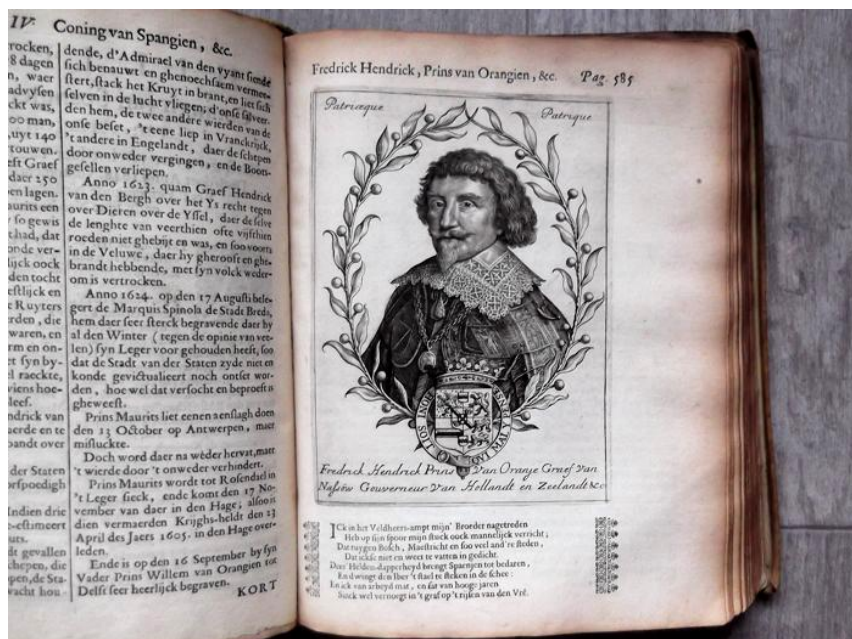
Scriverius leefde van 1576-1660 en was een veelzijdig geleerde. Hij studeerde kort tijd rechten en werd een onafhankelijk geleerde. In Leiden werkte als oudheidkundige, kroniekschrijver, geleerde in de krijgskunst, historicus, dichter in het Latijn en Nederlands, Classicist en Humanist.

Lang voor de *Principes Hollandiae, et Westfrisiae* (1650-1677) en *Het oude Goutsche chronycxken van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt en Utrecht* (1663) kwamen als belangrijke werken *Out Batavien nu gheuaemt Holland* (1606, onder het pseudoniem Saxo Grammaticus), *Batavia Illustrata* (1609) en *Beschrijvinghe van out Batavien* (1612) uit.

Scrivierius kon het niet nalaten het huis van Oranje in zijn werk te betrekken. De reeks eindigt bij stadhouder Willem II en Hendrik Casimir, gouverneur van Friesland.

Beschrijving van Edele graven van Holland, Zeeland en West-Vriesland in 1678, en zeventien met de hand gekleurde gravures. De maker is anoniem. De vijf hele ovale afbeeldingen komen uit de eerste uitgave van Scriverius en Visscher uit 1650. De grovere ovale afbeeldingen zijn in 1678 gemaakt.

Niet alle afbeeldingen zijn weergegeven, Dirk I, Dirk III, Floris I, Jan van Beieren, Karel V, Jacoba.

Willem III

Willem V

Willem VI

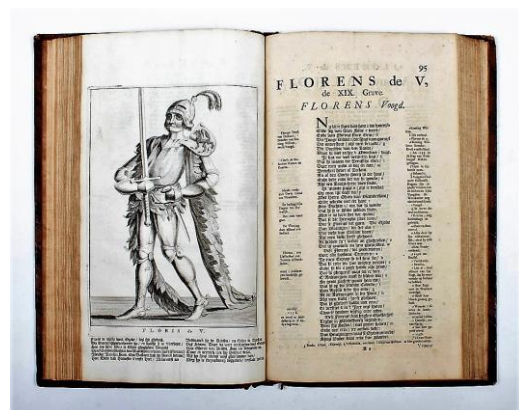
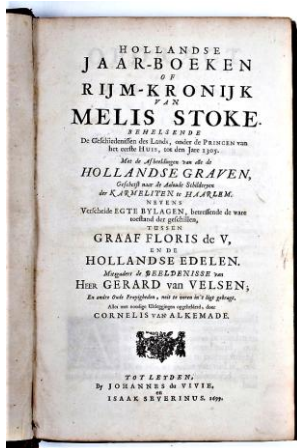
Na

De maker van de vier anders uitgewerkte afbeeldingen is onbekend.

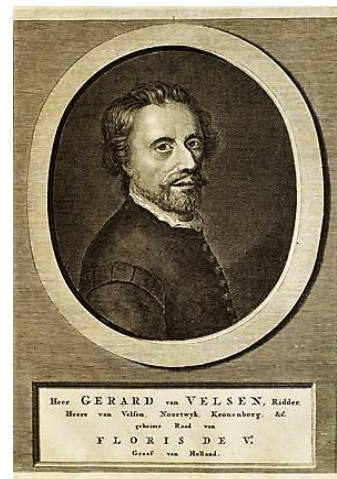

De zwart wit gravures van Dirk V en Dirk VI (150 en 1678) in het werk van Scriverius *Oude en Nieuwe beschrijvinge* tonen de veranderingen in de uitwerking van de gravenbustes aan.

14. Cornelis van Alkemade maakt de illustraties voor de Hollandse jaarboeken of rijmkroniek van Melis Stoke uit 1699. Op de eerste bladzijde staat vermeld dat dit schetsen zijn naar de schilderijen uit het karmelieten klooster. Om de documentatie compleet te maken beschrijft hij de periode van de conflicten van Floris V met zijn edelen. Ter aanvulling toont hij de beeltenis van de grafkist en een afbeelding van Gerard van Velsen die later gekopieerd is door Reinier Vinkeles. Opvallend genoeg heeft de heraut een rol zonder tekst. De tekst bij de gravenpanelen werd in de zeventiende eeuw wel benut om de foto interessanter te maken.

LES
 VRAYS PORTRAITS
 OU IMAGES DES
COMTES
 ET
COMTESSES
 DE
HOLLANDE;
Trouvés anciennement dans le
 CLOITRE des CARMES³ HAARLEM.
 Avec le vray
 PORTRAIT
 Du Noble & fameux Seigneur
GERARD de VELSEN;
Avec le
 TOMBEAU
 DU
 COMTE FLORIS 5me

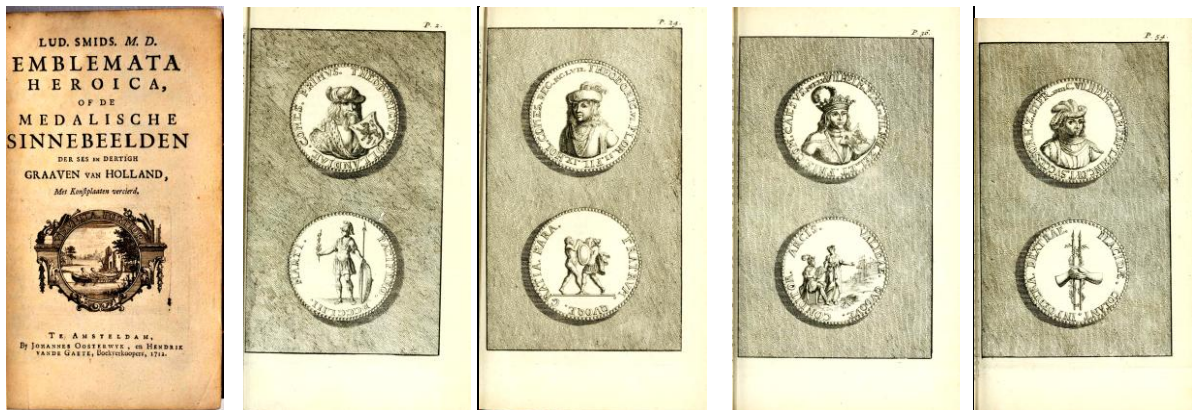
Naast de afbeelding werd een documentatie gemaakt over het leven van de graven. Het leven van de vaderlandse held Floris V werd ook met zo veel mogelijk afbeeldingen aangevuld.

Uit de jaarboeken een aantal gekleurde platen

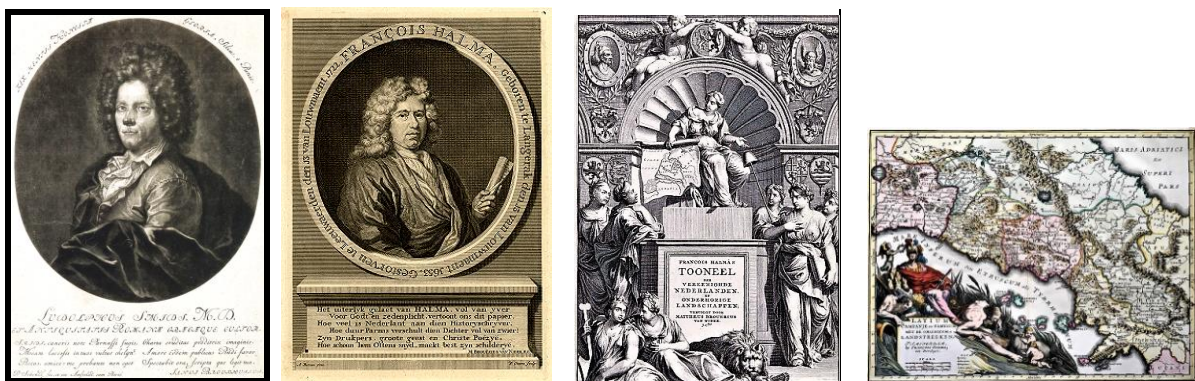

15. Ludolf Smids geeft een boekje uit *Emblematica heroica of de medalistische sinnebeelden der ses en dertigh graaven van Holland in 1712*. Smits was een typische verzamelaar van historische voorwerpen, in zijn tijd werd hij bekend om zijn verzameling historische penningen. In de Schatkamer der Nederlandse Oudheden zijn 60 gravures van kastelen en ruïnes gebundeld. De graveur Jacobus Schijnvoet gebruikte als voorbeeld voor zijn getekende kastelen de beroemde 17^e eeuwse kunstenaar Roelant Roghman.

De Emblematica met afbeeldingen van Dirk I, Dirk V, Willem II en Willem VI. In totaal zijn er negenentwintig samengesteld met aan weerszijde de aanvullende geschiedenis en aan het eind een register.

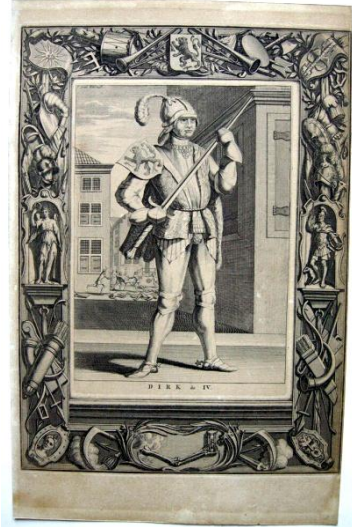
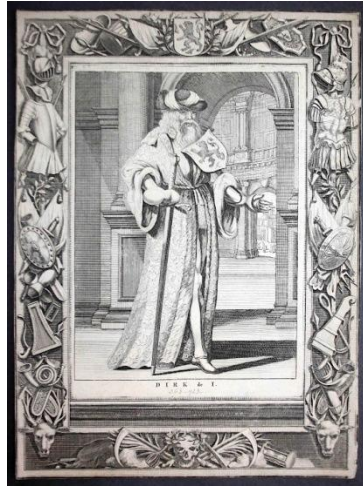
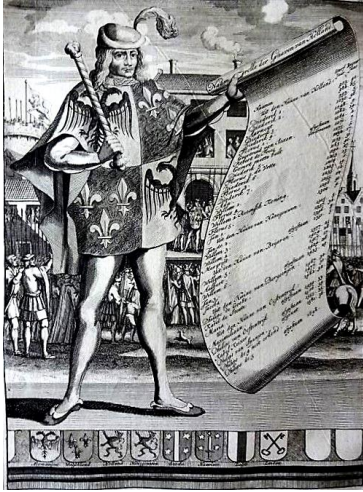

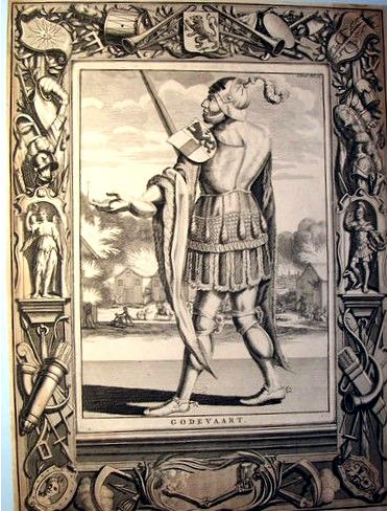
Afbeeldingen van Ludolf Smits (1649-1720) en François Halma (1663-1722).

Halma was begonnen als boekverkoper, maar door zijn veelzijdige interesse kon hij zich ontwikkelen tot drukker van academische werken, d.w.z. van dissertaties tot oraties, later werd hij Statendrukker van Friesland in Franeker. Naast de geschiedenis van de graven ontstonden filosofische, godsdienstige en geografische werken zoals de weergegeven kaart van Italië.

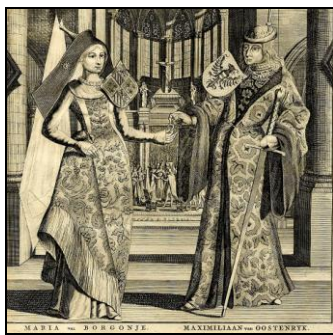
16. Het werk van François Halma

Deze illustraties zijn opgenomen in *Toneel der Vereenigde Nederlanden, en onderhoorige landschappen*. Het is een postume uitgave uit 1725 van François Halma en Mattaeus Brouërius van Nidek na het overlijden van Halma. Achter de graven staan uitgewerkte achtergronden getekend die echter op fantasie berusten en geen aanvullende informatie bieden. De heraut toont niet de tekst zoals die weergegeven is op de Haarlemse panelen en die in het eerste vers vermeldt: *Die afkomst van Hollant sal ik u vertonen, Bewijsen waer die eerste heer was gehooren, Hoe tgraefschap ghesproten is uit twee croonen Als tkeijzers ende Vrankrijkse dat suldij hooren*. Op de lange lijst staan alle graven vermeld. Handgekleurde prenten worden nogal eens van deze serie los verkocht.

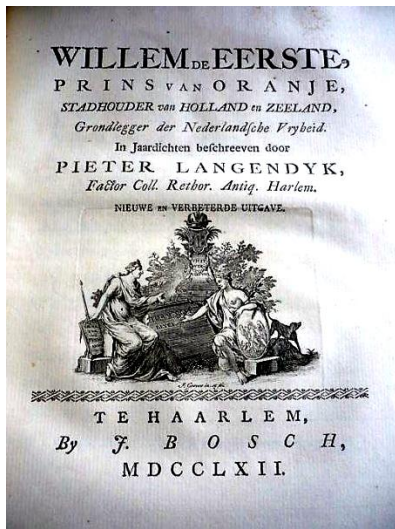

17. Pieter Langedijk was zeer ontevreden over de overdreven en naar zijn mening niet historische afbeeldingen van François Halma en hij laat Jelgersma en Spilman afbeeldingen maken zonder een gefantaseerde achtergrond. Naar zijn mening zijn dit wel zeer composities die nauwkeurig naar de voorbeelden van de Haarlemse gravenportretten gemaakt zijn. De beeltenissen maken hierdoor een houterige indruk en verschillen wel van Halma, maar in de houding valt weinig variatie te ontdekken. In zijn werk zijn tweeëndertig kopergravures opgenomen.

Na een opleiding in tekenen en schilderen schreef hij succesvolle toneelstukken en veel zedenblijspelen. De gravenafbeeldingen beschreef hij in jaardichten in 1745. Voor de het schrijven van de geschiedenis van Haarlem kreeg hij toestemming het Proveniers huis levenslang gratis te bewonen. Om de verschillen te ervaren zijn alle graven afgebeeld. De heraut staat afgebeeld voor het stadhuis te Haarlem.

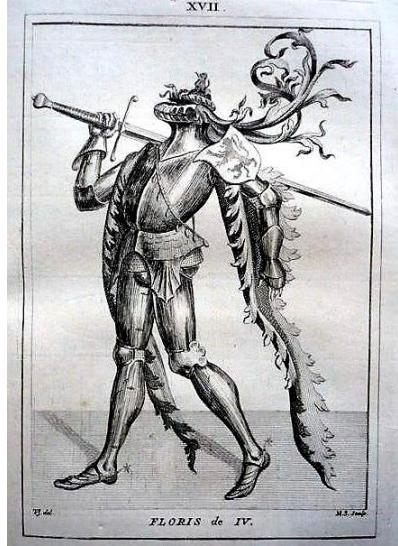

ADA.

WILLEM de I.

FLORIS de IV.

WILLEM de II.

IAN DE I.

IAN DE II.

WILLEM DE III.

WILLEM DE IV.

MARGAREET.

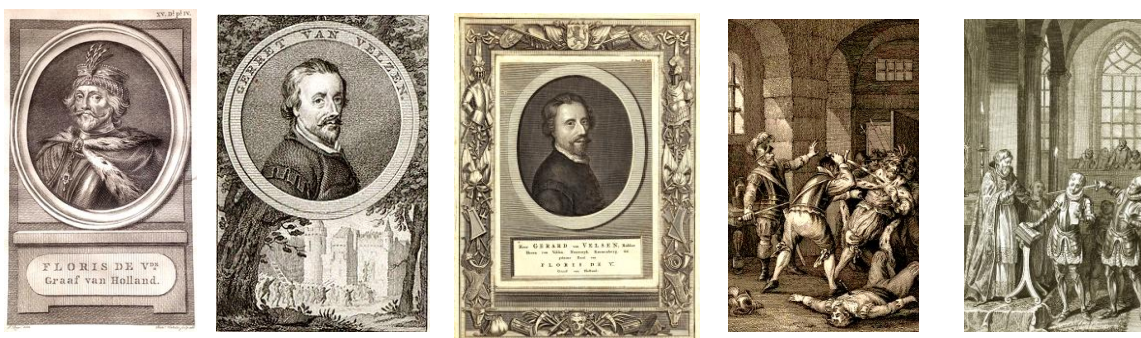
De afbeelding krijgt in het boek de volle pagina en de tekst wordt er naast vermeld. Om de historische bewerking van de Haarlemse gravenportretten te volgen worden er door Langedijk geen afbeeldingen gemaakt na de regeerperiode van Maximiliaan van Oostenrijk.

Graven van Holland door Renier Vinkeles. Geertruida en Godfried met de Bult ontbreken.

18. Reinier Vinkeles (1741-1816) is een graficus en tekenaar.

Hoewel hij een groot kunstenaar was, werd hem na 1800 verweten dat hij slordig werk leverde. Dit had te maken met de door hem gemaakt boekprentjes die een noodzakelijke inkomensbron werden. Hij herstelde zijn reputatie snel door perfecte gravures van het interieur van grachtenpanden te maken. Naast de hierboven aangegeven ets van de gravenrij, staan hieronder Floris V naar Jacob Buys uit een serie met Calvijn, Coligni en diverse zeehelden. De schilder en tekenaar Jacob Buys maakte de eerste dergelijke grafelijke afbeeldingen. Reinier Vinkeles maakte de tafelen over de moord op Floris en de ridderslag van Willem II en de afbeelding van Gerard van Velzen en het kasteel Cronenburg waar hij zijn toevlucht zocht.

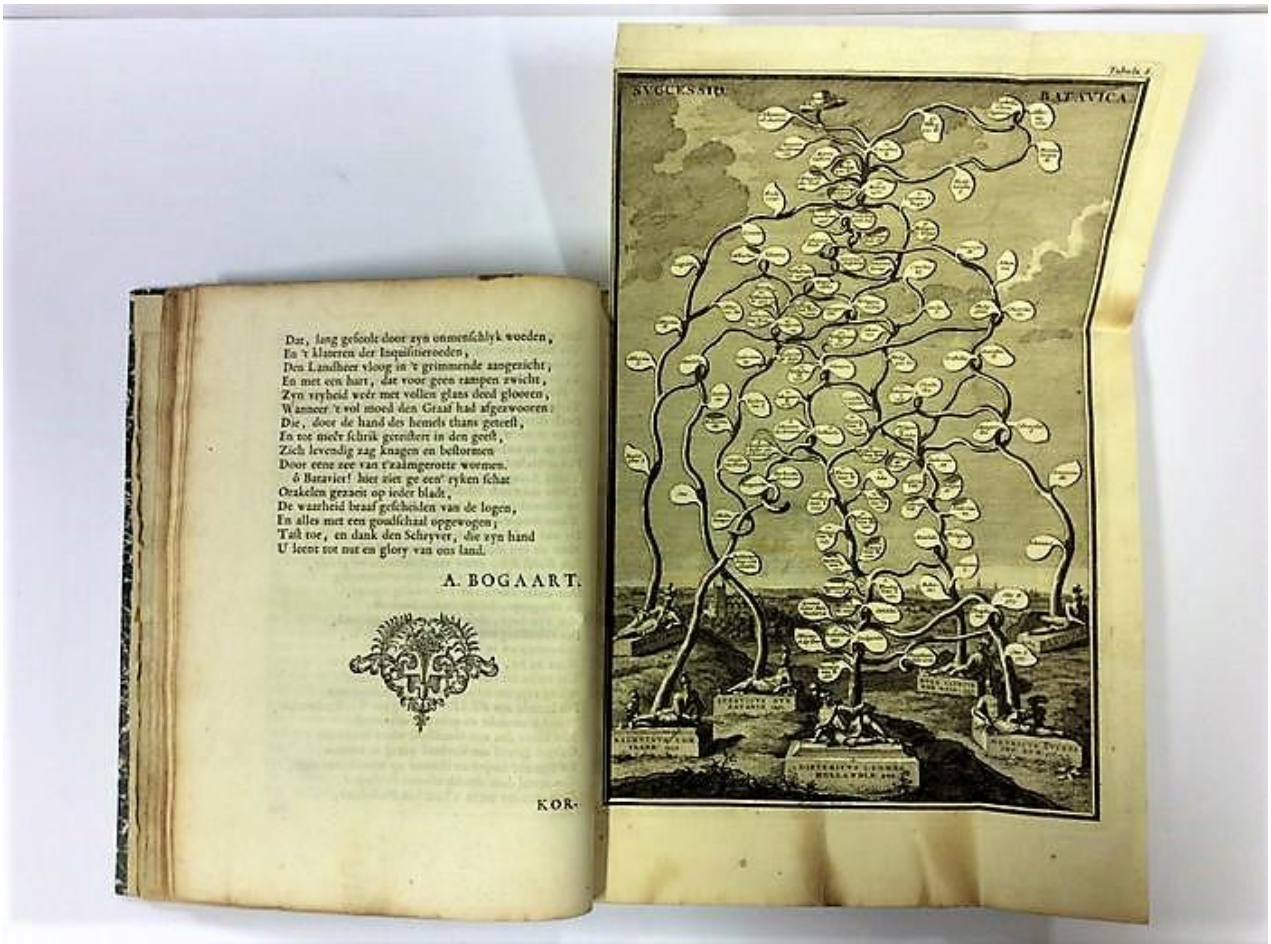
Floris V, Gerard van Velzen met en zonder achtergrond, de moord op Floris V, Willem II geridderd.

Het in 1744 uitgegeven werk van Ludolf Smits (1649-1720) historicus, dichter en arts.

Hij heeft een schatkamer achter gelaten van uitstekend gedateerde verzameling van steden, watersnoden, veldslagen en allerlei vaderlandse oudheden zoals de eerder aangegeven kastelen.

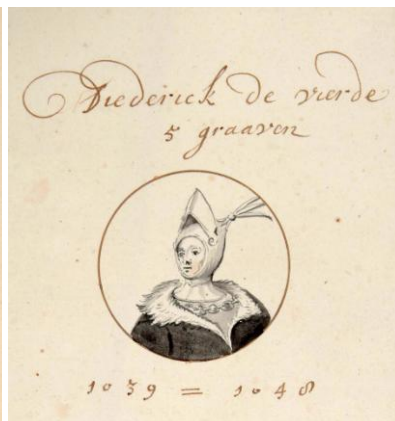
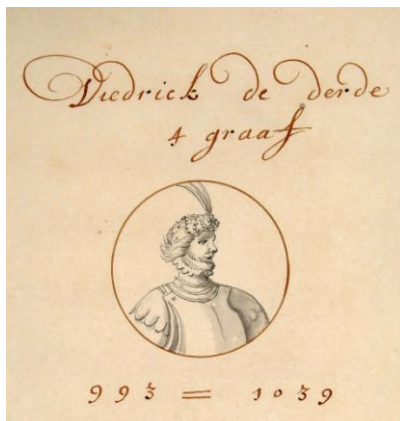
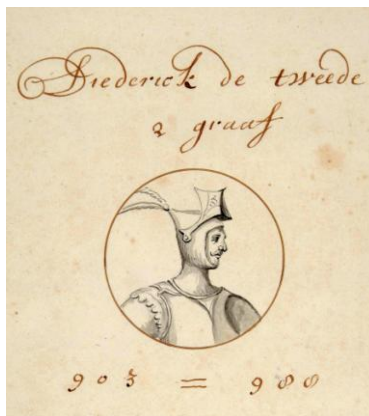
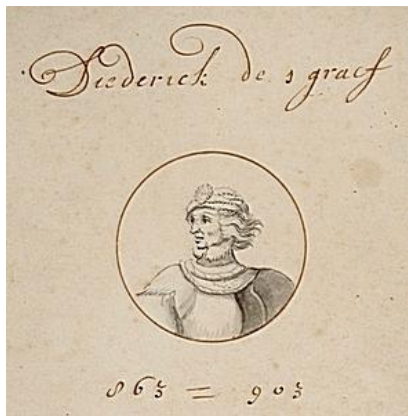
Hieronder de uitgave van Ludolf Smids in 1744 *Korte Levensschets in afbeeldingen der Graaven van Holland, van Dirk de eerste tot koning Filip de tweede zijnde de laatste*. Uitgever Joh. Marshoorn

20. Gravenportretten van A en I Hesselink.

In de periode 1820-1842 zijn hun afbeeldingen van Hollandse graven gemaakt. Zij werden in 1891 geschonken aan het Stadsarchief Dordrecht door Pieter Matthijs Beelaerts.

Geertruydt als vrogdesse

1061 = 1064

Rebrecht als vrogft

1064 = 1071

Godefroy metter hulpe
regeert met geweld

1071 = 1075

Diederick de Vyfde
5 graave

1075 = 1090

Alorus de tweede
8 graaf

1091 = 1122

Diederick de Sesde
9 graave

1125 = 1165

Diederick de zevende
11 graaf

1190 = 1203

Ada de 12 gravin

1203 = 1204

Willem de Eersten
13 graaf

1204 = 1225

Alorus de Vierde
14 graaf

1225 = 1255

Alorus de Vyfde
16 graaf

1255 = 1296

Jan de Eerste
17 graaf

1296 = 1500

Jan de Tweede
18 graaf

1500 = 1505

Willem de Derde
19 graaf

1505 = 1550

Willem de Vierde
20 graaf

1550 = 1545

Margareta
21 gravin

1545 = 1553

Willem de Vyfde
22 graaf

1553 = 1550

Helbrecht
25 graaf

1555 = 1504

Willem de Sesde
23 graaf

1504 = 1517

Jacoba
25 gravin

1517 = 1556

Herloog Jan Van
Beyeren
26 graaf

1510 = 1524

Philip
27 graaf

1456 = 1464

Karel de eerste
20 graaf

1464 = 1457

Maria
29 gravin

1455 = 1402

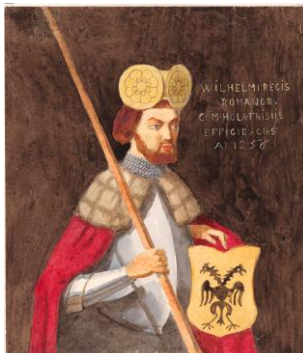
21. Onbekende makers van werken.

Boven uit Histoire Abregée des Provinces –Unies des Pais Bas 1701, onbekende prentmaker.1700-1701.

Comtes de Hollande et de Flandre. (Leti, teatro Belgico) XVe siècle, costumes seigneuriaux, hommes, Flandres, door Delàtre, Auguste, 1822-1907 printer Jacquemin, Raphaël, 1821-1881? (Artist) Iconographie générale et méthodique du costume du IVe au XIXe siècle: 315-1815: collection gravée à l'eau-forte d'après des documents authentiques et inédites.

Links rooms-koning Willem II gemaakt in 1880 door D. von Franckenberg, midden William II of Holland 16th century, mogelijk gemaakt door Pieter Bailly. Rechts een bewerkte poster van Floris V.

De Graven van Holland en Zeeland. Deel I van: De Vaderlandsche Geschiedenis aanschouwelijk voorgesteld ten dienste der jeugd / Beelden en groepen om uit te knippen en zich de voornaamste gebeurtenissen en personen in chronologische orde op de gemakkelijkste wijze in het geheugen te prenten. Rechts de stroken om de Hollandse Tuin te maken. Het is het enige verschenen deel in de bovenstaande geplande reeks ontworpen door P.H. Witkamp. intermediary draughtsman: [Willem Hekking jr.](#) (mentioned on object) Haarlem 1860 publisher: [Gebroedersm Binger](#) (mentioned on object) Rijksmuseum 1861

DE GRAVEN VAN HOLLAND EN ZEELAND

UITGEGEVEN BIJ GEBROEDERS BINGER TE AMSTERDAM.

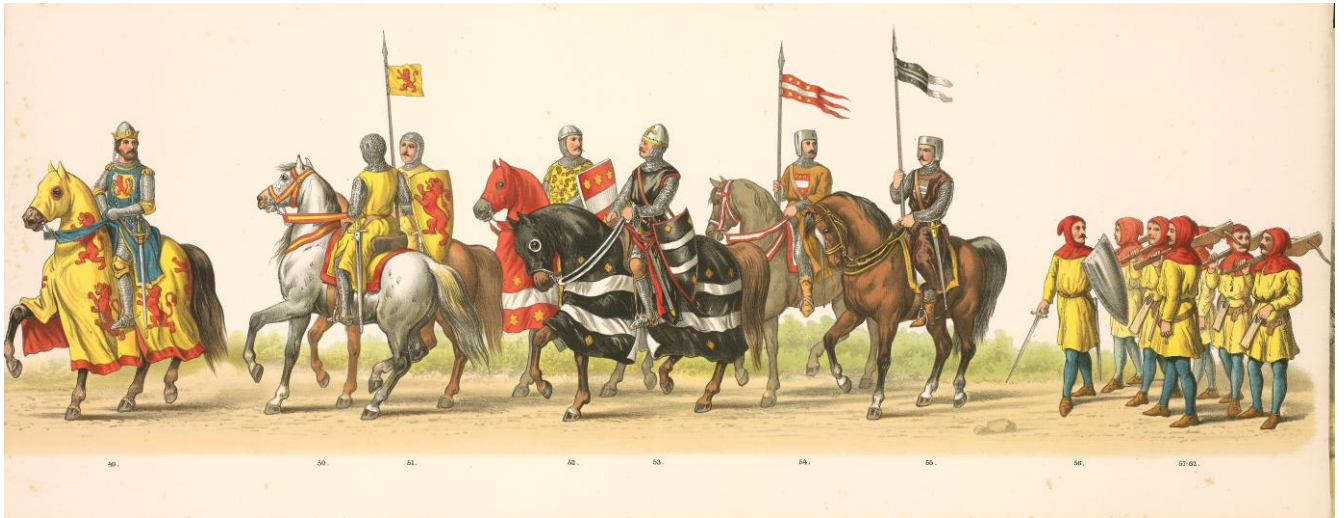
Get. door W. Hekking.

Kleurendruk v. Emrik & Binger, Haarl.

*Dit boek wordt door
honderd en veertien jaar
van eerde van den hollands
voeren met de woorde hollands
voeren met de woorde hollands
hollands zijn den hollands
voeren.*

Maskerade- illustratie uit 1885 met de afbeelding van rooms-koning Willem II. Daar achter de schildknappen. In het midden de raadsheren Diederik van ter Goude en Claes van Cats met hun schildknappen. Het voetvolk bestaat uit busschieters onder aanvoering van Jan van Toleusen.

Werk van Meker G.J. Bos, P.W.M. Trap, P. Somerwil, G.J. Bos. Steendruk , topografisch Historische atlas Erfgoed Leiden en Omstreken.

V.l.nr. Floris V en Willem II boven de Pandpoort naar het stadhuis te Haarlem en aanvankelijk de toegang naar het klooster. Het stadhuis (vroegere grafelijk jachtslot) is na de brand hersteld naar ontwerp van Lieven de Key. In 1957 maakte de kunstenaar Mari Andriessen de beelden van Floris en Willem. Middelburg staat Willem II boven de Gistpoort. Ook is Willem II opgenomen in de beeldenrij

in de voorgeven van het stadhuis als negende van links. Het gravenhuis is vanaf Dirk V tot en met Karel V afgebeeld naar ontwerp van Pierre Cuypers.

Willem II in Middelburg, Willem I bij de Binnensluis in Katwijk.

22. Literatuur

Alkemade, van C., *Hollandse jaar-boeken of rijm-kroniek van Melis Stoke* (Leiden 1699).

Anrooij, W. van, red. *De Haarlemse gravenportretten*, (Hilversum 1997).

Biografieën over Pieter Langedijk dbnl, <https://www.dbnl.org/auteurs/auteur.php?id=lang020>

Catalogus der Bibliotheek van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (Middelburg 1883).

Cordfunke, E.H.P., Boer, de, D.E.H., *Graven van Holland, portretten in woord en beeld 880-1580* (Zutphen 1977).

Duijm, J., *Verclaringhe van out Batavien nu ghenaeamt Hollandt* (Leiden 1606).

Grimeston, Ed., *A general Historie of the Netherlands* (London 1608).

Gouthoeven, van W. *D'oude Chronijcke ende historien van Holland (met West-Vriesland) van Zeeland ende van Utrecht* ('s Gravenhage 1636).

Halma, F., *Tooneel der Vereenigde Nederlanden en onderhorige landschappen geopent in een Algemeen Historisch, Genealogisch, Geografisch en Staatkundig Woordenboek* (Leeuwarden 1725).

Kudrop van Ruwiell, *De opgravingen in de voormalige St. Maria kapel ten Hove op het Binnenhof te 's Gravenhage*, overdruk uit de Nederlandse Leeuw 1960 kol. 158-170.

Landedyk, P., *De Graaven van Holland in jaardichten beschreven verrykt met beeltenissen dier prinsen, nauwkeurig getekend naar de echte aloude taferelen of de zaal van t' raadhuis der stad Haarlem* (Haarlem 1745).

Langereis, S., *Geschiedenis als ambacht, oudheidkunde in de Gouden eeuw: Arnoldus Buchelius en Petrus Scriverius* (Hilversum 2001).

Marlo Reders *Het Goois Vrouwtje. Tussen Vecht en Eem*, tijdschrift voor regionale geschiedenis 35e jrg. nr. 4, december 2017, Naarden.

Petit, Le, J.F., *La Grande Chronique Ancienne et Moderne de Hollande Zeelande, West-Frise, Overyssel & de Groeningen, jusques à la fin de L'An 1600*, Tome Premier (Dordrecht 1601).

Rozemuller, W., *Zoektocht naar de betekenis van de Haarlemse gravenpanelen*, masterthesis Universiteit Utrecht 2017.

Smids, L., *Emblemata Heroica of de Medallische Sinnebeelden der ses en dertigh graaven van Holland met Konftplaten versierd* (Leiden 1714).

Smit, D., *Historisch Erfgoed, Graven in de hofkapel. Afbraak en behoud op het Haagse Binnenhof*, Groniek, Historisch Tijdschrift no. 192 (2011), Hollands Licht, Groningen.

Someren, J.F. *Beschrijvende Catalogus van gegraveerde portretten van Nederlanders eerste deel* (Amsterdam 1888)

Vosmeer, M. *Principes Hollandiae et Zeelandiae domini Frisae* (Antwerpen 1578).

Wachtendorp, C., *Oude Hollandfsche Gefchiedeniffen Ofte Corte Rym-Kronyck verdeelt in XIII Boecken, beginnende van de suntvloed, tot den Jare 1560 verciert met verscheyden copere platen* (Amsterdam 1645).

Onder Haarlem stadhuis, Ampzing 1628 kopergravure en stadhuis Middelburg Cornelis Pronk 1746

P. Gees excudit.

*P. Zaardam fecit.
J. V. W. de. sculp.*

Hier ziet gy d' Palers dat Willern Graef en koning
 Heeft tot syn Hof gesticht en Koninklyke woning.
 Gelyk soo voor als na het Grafslyke Hof
 Te Haarlem is geweest tot onser eer en lof.

Nu is het Rged-huys hier daer van der Stede wegen
 Der Raed en berij syn om goeden raad te plegen.
 Daert recht gewoen weesd vanneeder tyt ontstaet,
 Endaer die woud gestraft die sich te buyten gaet.

Hog kan cen Land bestaen, al waer de goades den
 Al waer der wetten tucht met roechtynd getredt.
 Gelykerwijs de ziel het lijfs slevens band
 So is gerechtigheyt bet leven van een Land.

